

צדקה וחסד על גדות הבוספורוס: חברות גמילות חסדים של הקאיג'יס באסתאנבול

ירון בן-נאה

לזכרה המבורך של אשת מורי החסידה
והמשכלת, מרת יפה הקר תנצב"ה

הגילדות העות'מאניות¹

למן שלהי המאה השש-עשרה ואילך היו הגילדות גורם דומיננטי בחיים הכלכליים של ערי האימפריה העות'מאנית, וחלק ניכר מן הפעילות הכלכלית התבצע במסגרתן או בתיווכן. הגילדות היו מעין גוף מתווך בין השלטון ליחיד, מסגרות מקצועיות בניהול עצמי ובפיקוח

* המאמר נכתב בשנת תשס"ז, בהיותי עמית מחקר במכון ללימודים מתקדמים במדעי היהדות על שם כץ, שעל יד אוניברסיטת פנסילבניה שבפילדלפיה (CAJS) בראשות פרופ' דוד רודרמן. אני מודה לו ולאנשי המכון על כל הטוב אשר גמלוני. בכתיבתו נסתייעתי בחומר שנאסף במסגרת פרויקט תקנות יוצאי ספרד באימפריה העות'מאנית, בהנחיית פרופ' יוסף הקר. הפרויקט נתמך על ידי הקרן הלאומית למדע. תודה לידידי מר חנן בניהו, שהרשני לפרסם תעודות מאוספי אביו, פרופ' מאיר בניהו המנוח.

1 גילדות עות'מאניות מתועדות היטב מאז הרבע האחרון של המאה השש-עשרה. על הגילדות העות'מאניות, הנהגתן ופעולתן ראו ג' בר, "מבנה הגילדות התורכיות ומשמעותן להיסטוריה החברתית העות'מאנית", דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים ד (תשל"א), עמ' 184–201; G. Baer, *Egyptian Guilds in Modern Times*, Jerusalem 1964; idem, "Monopolies and Restrictive Practices of Turkish Guilds", *JESHO* 13 (1970), pp. 145–165; idem, "The Administrative, Economic and Social Functions of Turkish Guilds", *IJMES* 1 (1970), pp. 28–50; idem, "Ottoman Guilds – A Reassessment", in O. Okyar & H. Inalcik (eds.), *Türkiyenin Sosyal ve Ekonomik Tarihi = Social and Economic History of Turkey (1071–1920)*, Ankara 1980, pp. 96–102; A. Cohen, *The Guilds of Ottoman Jerusalem*, Leiden, Boston & Köln 2001; O. Ergenç, "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri", *Türkiyenin Sosyal ve Ekonomik Tarihi* (see above), pp. 103–109; S. Faroqhi, "Guildsmen and Handicraft Producers", in S.N. Faroqhi (ed.), *Turkey*, vol. 3: *The Later Ottoman Period, 1603–1839*, Cambridge 2006, pp. 336–355; H.A.R. Gibb & H. Bowen, *Islamic Society and the West*, Oxford 1957, vol. I, pp. 276–313; H. Gerber, *Economy and Society in an Ottoman City: Bursa 1600–1700*, Jerusalem 1988, pp. 60–33; R. Mantran, *Istanbul dans la seconde moitié*

השלטון – לרוב באמצעות הקאדי והמחתסב, האחראי מטעמו על השווקים. המחקר חלוק בהערכת מקומן ומעמדם של הגילדות בחיי העיר ובכלכלה – האם היו אלו גופים אוטונומיים שמוקד פעולתן פנימה, שעיקר דאגתם להגנת האינטרסים של החברים, או שמא יש לראות בהן בראש ובראשונה סוכן השלטון, אמצעי שליטה בציבור העובדים, כפי שניכר למשל בגילדות האסתאנבוליות. כיום נוטים למעט בהערכת זיקתן לשלטון, ובכלל במידת ההכוונה מלמעלה של חיי המלאכה והמסחר. ייתכן כי באזוריה השונים של האימפריה התפתחו דגמי גילדות שהיו שונים זה מזה בארגון ובמידת זיקתן לשלטון, ואף לממד הזמן השפעה לא מבוטלת, כך שקשה מאוד להכליל.

לכל גילדה היה מונופול על אמצעי הייצור, קביעת הדגמים או הסוגים של התוצרת ומחירה. פרט לטיפול בחלוקת נטל המס עסקו ראשי הגילדה בחלוקת חומרי הגלם בין החברים, בשמירה על בלעדיות הייצור והמכירה, על טיב המוצרים ואיכותם, על מכסות הייצור ועל מחירי התוצרת באופן שימנע תחרות ושינויים במצבם הכלכלי של החברים. שמרנותן של הגילדות הזיקה להתפתחות הכוללת של הכלכלה העות'מאנית משום שאלו מנעו תחרות, חידוש או שכלול ושינוי של שיטות הייצור או העבודה. כוחן של הגילדות עמד להן לרועץ במאה השמונה-עשרה, כאשר התגבר זרם יבוא המוצרים האירופיים המוגמרים והזולים אל האימפריה, ובמחצית השנייה של מאה זו נקלע המשק העות'מאני למשבר ממשי.² סוראיה פארוקי הבחינה, שבמחצית השנייה של המאה השמונה-עשרה עוררו הקשיים החיצוניים את חברי הגילדות להתגונן, אם באמצעות ביסוס שיטת הגדיק, המונעת הצטרפות זרים לתחום עיסוקם, ואם באמצעות פעילויות חברתיות והעמדת הקדשים, המשרתים בצורות שונות את חברי הגילדה ואף גילדות אחרות.³

בגילדה היו מאוגדים בעלי מלאכה, סוחרים או נותני שירותים. בכל גילדה היו חברים שוליות (צ'ראק, שאג'רד), אומנים (פלפה) ואומנים מומחים (אס'תה, מע'לם) כאחד, וטקס מיוחד הקרוי בִּשְׁקָה צ'קִמָּאק ציין את המעבר מדרגת שוליה לדרגת אומן. גם אם היו מתחים חברתיים בין האומנים לשוליות הם לא הגיעו לכדי פירוד או אלימות, כפי שאירע בגילדות האירופיות. כלל היו הגילדות העות'מאניות שוויוניות למדי, ומקצתן לפחות היו משותפות לבני דתות שונות. כמעט תמיד היו החברים גברים, ורק לעתים גם נשים. בשל הנוהג להוריש את העיסוק לבן או לחתן, ואי הרצון להתיר לאחרים להצטרף למקצוע וכך לפגוע בהכנסותיהם של חברים אחרים בגילדה, נותרה בדרך כלל הגילדה גוף סגור. רוכלים נודדים ועבדים היו היחידים שפעלו באופן עצמאי לחלוטין ומחוץ למסגרת הגילדות. בערי מטרופולין דוגמת קהיר, חלב ואסתאנבול פעלו מאות גילדות. בין הגילדות הרבות והשונות נתקיימו יחסים הייררכיים – גילדות ראשיות וגילדות משנה (יאמאק) המסונפות להן. לגילדות רבות היו מסורת ייחוס

du XVIIIe siècle, Paris 1962, pp. 349–393; T. Ozcan, *Fetvalar Işığında Osmanlı Esnafı*, Istanbul 2003; A.K. Rafeq, “Craft Organizations and Religious Communities in Ottoman Syria (XVI–XIX Centuries)”, *La Shi'a nell'impero Ottomano*, Roma 1993, pp. 25–56, esp. 27–32; D. Quataert, “The Age of Reforms, 1812–1914”, in H. Inalcik & D. Quataert (eds.), *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, Cambridge 1994, pp. 895–898; E. Yi, *The Istanbul Guilds in the Seventeenth Century, Leverage in Changing Times*, PhD Dissertation, Harvard University, 2000

D. Quataert, *The Ottoman Empire, 1700–1922*, Cambridge 2000; idem (ed.), *Manufacturing in the Ottoman Empire and Turkey, 1500–1950*, New York 1994, pp. 1–12

Faroqhi, “Guildsmen and Handicraft Producers” (n. 1 above), pp. 352–354

ופטרוניים אגדיים. יוקרתה של כל גילדה נבעה בראש ובראשונה מטיב עיסוקה, אך לא פחות מכך מקדמותה ומייחוסה, והיא קבעה את מעמדם החברתי של חבריה, ואת מיקומה הממשי באירועים רשמיים כגון תהלוכות.

בסוף המאה השבע-עשרה עמדו בראש כל גילדה שני אנשים – כח"א (הקרוא גם כתחדא, ולעתים שיח'; במקומות מסוימים היה זה בעל תפקיד נוסף) וי"ת באשי, שהיה סגנו. ראשות הגילדה הייתה מסורה בדרך כלל למוסלמים, אם כי יש עדויות לשימושם של יהודים ונוצרים בתפקידי הנהגה בגילדות של בני דתם ובגילדות מעורבות. לעתים נבחר ראש הגילדה על ידי החברים, ולעתים קנה את משרתו מן השלטון המרכזי. הורשת ההנהגה לכן משפחה הייתה נוהג מקובל. נבחרים מבין ותיקי הגילדה נקראו "זקנים" (אח'ת'ארייה, אח'תיארלר), וסייעו בנייהול ענייני הגילדה. בעלי התפקידים מונו על ידי חברי הגילדה, ומינויו של הכח"א אף הוגש לאישורו הפורמלי של הקאדי. נוסף על תפקידיה הכלכליים והמנהליים היו לגילדה פונקציות דתיות וחברתיות, שמשקלן גבר עם הזמן. חיי הגילדה וכללי פעולתה הוסדרו על פי תקנותיה, על פי כתבי הפתואת שניתנו לה מטעם השלטון במשך הדורות, ובהתאם למסורת החוק המנהגי שנשמרה בעל פה על ידי זקני הגילדה. במסגרת הגילדה נדונו גם שאלות של עבריינות כלכלית וסכסוכים בין החברים. הגילדה החזיקה קופה (תאוון סנדיע'י) לסיוע חברים נזקקים, וכמותה נתקיימה גם בגילדות ובחברות היהודיות.

ספרות המחקר שהזכרתי לעיל מציינת את ערעור הגדרים בין המעמדות כאחד התהליכים המשמעותיים ששינו את פני החברה העות'מאנית במאות השבע-עשרה והשמונה-עשרה. תהליך זה התרחש גם בגילדות, עם חדירת יניצ'רים לשורות בעלי המלאכה, ובהצטרפות אומנים חברי גילדות למעמד אנשי הצבא. חיילי הרגלים, היניצ'רים, לא היו בעלי מלאכה מיומנים, אך חסינותם המשפטית הקנתה להם עליונות על פני אומנים מבני החסות שהיו חסרי אונים בפניהם. כניסתם למערך הגילדות הפרה את האיזון שנתקיים עד אז בגילדות המעורבות. צירוף גורם זה עם הקנאות הדתית הגוברת של העלמאא גרם לדעתית לדחיקת נוצרים ויהודים מן הגילדות, וליצירת גילדות או לפחות לייסוד סקציות נפרדות על פי בסיס עדתי.

הגילדות היהודיות

הופעת גילדות יהודיות במקביל לגידולן ושגשוגן של הגילדות העות'מאניות במחצית השנייה של המאה השש-עשרה הייתה פועל יוצא של תהליך התמחות יהודים בענפים מסוימים. הגילדות היהודיות היו סקציות בגילדות הכלליות או גילדות עצמאיות במסגרת מערך הגילדות הכללי, ודמו להן בשיטות הארגון, העבודה, בבחירת בעלי התפקידים ובתואריהם.⁴ ככל הידוע במאה השש-עשרה וכנראה גם במאה השבע-עשרה היו עדיין מרבית הגילדות משותפות למוסלמים ולבני חסות, ויהודים ונוצרים אף כיהנו בהן בתפקידי הנהגה.⁵ בה בעת פעלו גם גילדות שרוב חבריהן ואפילו כולם היו בני דת אחת. כך למשל נתקיימה קיימת גילדת קצבים יהודית בכל עיר ששכנה בה קהילה יהודית גדולה, וכך היה כנראה בכמה מן הגילדות שעסקו

4 'בן-נאה, "בין גילדה לקהל: החברות היהודיות באימפריה העות'מאנית במאות הי"ז-הי"ח", ציון סג (תשנ"ח), עמ' 277-318; ובגרסה שונה: הנ"ל, יהודים בממלכת הסולטנים, ירושלים תשס"ז, עמ' 207-219.

5 לרדוגמאות לידיעות על כהונת יהודים כבעלי תפקידים בגילדות עות'מאניות ראו שם, עמ' 267.

בייצור ובסחר של אריגים מסוימים, בעיבוד מתכות יקרות ובסחר אבנים יקרות, תחומים שבהם היו היהודים דומיננטיים.⁶ תמונה מרתקת בהקשר זה עולה מתיאורו של אוליא צ'לפי את הגילדות האסתאנבוליות בתהלוכה שנערכה בעיר בשנת 1638, בהוראת הסולטן מראד הרביעי. תיאור זה, על אף חסרונותיו הידועים, הוא לפי שעה המקור החשוב ביותר לידיעותינו על גילדות יהודיות בבירה במחצית הראשונה של המאה השבע-עשרה, והוא כולל את מספר חברי הגילדה ואת מספר החנויות שנמצאו ברשותם. בין השאר הוא מונה קבוצות גדולות של יהודים העוסקות בתחומי הבידור. הוא אינו מזכיר יהודים כאשר מספרם בגילדה היה זניח. ידיעות נוספות מגיעות מתעודות עות'מאניות שונות.⁷

לפי שעה נראה כי בשאלת הפרדת הגילדות על פי השתייכות דתית יש לקבל באופן עקרוני את הצעת גבריאל בר, שלפיה נתקיימו בכל התקופות גילדות נפרדות ובעיקר מעורבות. מן הממצא ביחס לגילדת הקאיקג'יס דומה כי יש לאמץ את הגישה שלפיה החלה הפרדה מודעת כבר במאה השבע-עשרה, ומגמת ההפרדה נתחזקה במאה השמונה-עשרה, להשערתו בשל התגברות הקנאות הדתית והסתגנות אנשי צבא אל שורות חברי הגילדות. מגמה זו עלתה בקנה אחד עם הרצון הברור של כל גילדה למנוע תחרות וכניסת "זרים" לתחום העיסוק הספציפי של חבריה. האצת תהליך ההפרדה על פי מפתח דתי ניכרת בריבוי הידיעות על גילדות יהודיות וחברות של גילדות יהודיות בבירה במחצית השנייה של המאה השמונה-עשרה. היחלשותה והתפרקותה של מערכת הגילדות המונופוליסטיות במאה התשע-עשרה פגעה בציבורים רחבים, ללא הברל דת. אפשר שקיומן של החברות הפילנתרופיות היה גורם חשוב בהמשך ליכודן וכוחן של הגילדות היהודיות עד ראשית המאה העשרים. הגילדות והחברות שעל ידן פעלו על סמך הסכמות שאושרו בידי רבני הקהילה. הגילדות היהודיות גילו זיקה רבה יותר לחברה היהודית ולמאבקה הפנימיים, היו מעורות בחיי החברים וסייעו לנזקקים שבהם. בד בכד עם היפרדות הגילדות לפי מפתח דתי גברו התחרות והעוינות ביניהן, בעיקר על רקע הרעת המצב הכלכלי, המתחים והקשיים הפוליטיים, שהיו תוצאה ישירה של מלחמות האימפריה בשליש האחרון של המאה השמונה-עשרה.⁸

6 המקורות העבריים ביחס למאה השבע-עשרה דלים ביותר, ולפי שעה ראו סיכומם אצל י' ברנאי, "גילדות יהודיות בתורכיה במאות ה-16-19", בתוך נ' גרוס (עורך), "יהודים בכלכלה, ירושלים תשמ"ה, עמ' 133-147. לידיעות מעטות ביחס לערים אחרות באימפריה ראו למשל י' בן-נאה, החברה היהודית בערי האימפריה העות'מאנית במאה הי"ז (איסתנבול, שאלוניקי ואיזמיר), עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, תשנ"ט, עמ' 315-316 הערה 90. על גילדת הקצבים היהודיים באסתנבול ראו כעת מ' רוזן, "ליטרת הבשר: סחר הבשר והמאבקים החברתיים באסתנבול היהודית, 1700-1918", פעמים 105-106 (תשס"ו), עמ' 91-96. על קיומה של גילדת מתווכים באיזמיר בראשית המאה השמונה-עשרה ראו למשל א' בשן, "גילדה יהודית באיזמיר בתחילת המאה הי"ח", ממזרח וממערב ה (תשמ"ו), עמ' 155-172; ושם בהערה 1 מראי מקומות רבים. על גילדות יהודיות במאה השמונה-עשרה ראו י' ברנאי, "קווים לתולדות החברה היהודית באיזמיר בשלהי המאה הי"ח ובראשית המאה הי"ט", ציון מז (תשמ"ב), עמ' 69-76; י' ברנאי וח' גרבר, "גילדות יהודיות בקושטא בשלהי המאה הי"ח", מיכאל ז (תשמ"ב), עמ' 170-171.

7 על אף הערעורים על אמינותו, והיעדר מהדורה מדעית מלאה של כתביו, אין ערוך לעדותו: Evliya Efendi, *Narrative of Travels in Europe, Asia and Africa*, trans. by von Hammer, vol. I, pt. 2, London 1846, ובמיוחד עמ' 141, 143, 165, 189-192, 203, 207, 214, 222, 240-241, 249.

8 על תהליך הפרדת הגילדות ועל גילדות יהודיות באימפריה העות'מאנית ראו מאמרי בר שנוכרו לעיל בהערה 1; י' ברנאי וח' גרבר, "גילדות יהודיות בקושטא בשלהי המאה הי"ח", מיכאל ז (תשמ"ב), עמ'

לחברות ולחברות בהן הייתה גם משמעות חברתית וארגונית: התמורות במבנה הקהלי בשלהי המאה השבע-עשרה ובמחצית הראשונה של המאה השמונה-עשרה, קרי המעבר לגופי הנהגה מקומיים, אזוריים, והיחלשות המסגרת הקהלית הישנה,⁹ וכן המשך פיצול הגילדות העות'מאניות לגילדות של בני דת אחת וייסודן של גילדות יהודיות חדשות, הביאו להקמת חברות אזוריות או חברות של גילדות, ללא זיקה קהלית כבעבר. את מקום הזיקה הישנה אל הקהל תפסה במאה השמונה-עשרה זיקה אל גילדה, חברה או שכונת מגורים. ייסוד חברות של גילדות היה אחד האמצעים לחיזוק הסולידריות של גילדות צעירות. מצב זה מוצא את ביטויו בתקנות הרבות של החברות שנוסדו במחצית השנייה של המאה השמונה-עשרה, ובוולט במיוחד באסתאנבול, שקהילתה מנתה עשרות אלפי נפשות והייתה מפורזת בכמה רובעי מגורים.¹⁰ בתקנות אלו, כמו בתקנות הקאיג'יס שלהלן, מפנות החברות תשומת לב גוברת לאינטרס הכלכלי ולשותפות בין החברים, והן מתנהגות כגילדה בהגדרת המונופול שלהן על סוג מסוים של עשייה בשטח גאוגרפי מוגדר, בארגון ובטיב הקשרים בין החברים. במחצית השנייה של המאה השמונה-עשרה הגיעו הדברים עד כדי כך, שחברה הפכה שם נרדף לגילדה, ושני המונחים משמשים כמעט באותה משמעות.¹¹

- 9 רורכו; י' ברנאי, "לתולדות החברה היהודית באיזמיר בשלהי המאה הי"ח ובראשית המאה הי"ט", ציון מז (תשמ"ב), עמ' 69-76; הנ"ל, "גילדות יהודיות בתורכיה במאות ה-16-19", בתוך נ' גרוס (עורך), יהודים בכלכלה, ירושלים תשמ"ה, עמ' 133-147 ובפרט 137-139; ח' גרבר, "יהודים בחיי הכלכלה של העיר האנטולית בורסה במאה הי"ז: הערות ומסמכים", ספונות טז (תשמ"ט), עמ' 248-250; א' בשן, "גילדה יהודית באיזמיר בתחילת המאה הי"ח", ממזרח ומערב ה (תשמ"ו), עמ' 155-157, 166; Gibb & Bowen, *Islamic Society and the West* (n. 1 above), pp. 288-294; P.F. Sugar, *Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354-1804*, Seattle & London 1977, pp. 227-228
- 9 וראו מה שכתבתי בעניין זה: בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, עמ' 50-51, 157-159, 163, 209; וכן דברי רוזן על כך שהארגון השכונתי ממלא את מקום הקהל הוותיק (רוזן, גילדות [להלן בהערה 12], עמ' 75). על התמורה באסתאנבול במאה הי"ז עמד א' הד: U. Heyd, "The Jewish Communities of Istanbul in the Seventeenth Century", *Oriens* 6 (1953), pp. 299-314
- 10 כל העדויות מאוחרות לאמצע המאה השמונה-עשרה: הסגר, הקדש יתומות והקדש ביקור חולים באלאט נזכרים אצל ר' נסים גבאי בספרו פאת נגב, שאלוניקי תקנ"ז, י"ד, סי' כב, לג ע"א. "ביקור חולים באלאט" נזכר גם כן שם, סי' כא, לב ע"ב. הסכמות של חברות מקומיות מבלאט מובאות בכ"י הסמינר התאולוגי בניו יורק (JTS Mic. 3149), והן עתידות לראות אור בספרו של פרופ' יוסף הקר, מקורות ומחקרים לתולדות היהודים באמפריה העות'מאנית. בפנקס ממוני איסור והיתר בקושטא, דף 32 ע"א, מובאת הסכמת חברה של רוחצי מתים ברובע באלאט משנת תקכ"ט (ל' בורנשטיין-מקובצקי, פנקס בית דין איסור והיתר בקושטא ת"ע-תרס"ג, לוד תשנ"ט, תעודה נה). עוד לפני שנת תקל"ב גבו בכל אחד מפרוורי אסתאנבול גאבילה מיוחדת על היין למימון החברות המקומיות (ר' אברהם אביגדור, זכור לאברהם, קושטא תר"ז, חו"מ, סי' נו, סג ע"ג). כן פעלה בעיר "החברה הקדושה שמירת חולים אשר בכפר אורטה קייואי יע"א" (ר' חזקיה בשאן, ספר ביקורים, קושטא תקכ"ח). "חברת ג"ח של הבאקאליס" (כלומר החנוונים) היא דוגמה לחברה שהשתייכה לגילדה יהודית ברובע ח'אצכוי שבכירה (כ"י JTS Mic. 3142, דף 40 ע"ב). חברת הצדקה של הקאיג'יס והרגיונליזציה (גם במישור הקהילתי) נדונות כאן.
- 11 בכ"י JTS Mic. 3149, דף 21 ע"א, נשמר מסמך שכותרתו עוד לחברה, אך למעשה עניינו בגילדה. אף "חברת המוהלים" באסתאנבול, שתקנה שלה משנת תקי"ז נשתמרה בכ"י JTS Mic. 3142, דף פ ע"א-ע"ב, הייתה גילדה. (טקסטים אלו עתידים לראות אור בספרו של יוסף הקר הנ"ל בהע' 10. עוד על גילדת המוהלים ראו בורנשטיין, פנקס). "חברת השויליזיס", הנוכרת בתקנה מאסתאנבול בשנת תקמ"א (פנקס ממוני איסור והיתר בקושטא, דף 39 ע"א), הייתה גילדה, שפרנסת אנשיה על חיטוט בכתי הקברות ומכירת החפצים שמצאו שם. גילדת הרוחצים והמטהרים מבלאט נראית כחברה, וחבריה

ההיזקקות לייסודן ולקיומן של חברות צדקה וחסד מעידה הן על צורך גובר במסגרת פעולה חברתית לגיטימית, הן על צורך כלכלי הנובע ממצבם הדחוק של חברים רבים, שברובם היו ודאי שכירים חסרי רכוש בגילדה שממילא הייתה מן הגילדות הירודות ביותר מבחינת הכנסה ויוקרה. בנסיבות החיים דאז נודעה חשיבות עצומה לעזרה הדדית לחברים הרבים שהיו שכירי יום, נטולי ביטחון כלכלי. גם אם נמצאו כיניהם חברים אמידים, כטענת רוזן,¹² אלו היו מיעוט שבמיעוט. מספרן הגדל והולך של התאגדויות שונות, ויהיו אלו חברות, אגודות או קופות, גם במאה התשע-עשרה,¹³ מעיד על הצורך החברתי והכלכלי המתמשך העומד ביסוד ייסודן ופעולתן. עם זאת אין לשלול מניע של עצמה וכוח כלכלי כגורם לייסוד גופים מסוג זה: לא לחינם תקפו גופים ותיקים שהיו תלויים בכספי הציבור את הגופים החדשים, שהתחרו על אותם מקורות כספיים ופגעו ברווחיהם. בדומה לגילדות שנזעקו לגונן על המונופול שלהן מפני חדירת "זרים" הרימו גם החברות הוותיקות קול צעקה כל אימת שאחרים התערבו במלאכתן, בגלל המשמעות הכספית שהייתה לכל "אירוע", ובמקרה דנן – לכל מקרה מוות.¹⁴

ממנים עליהם כראש "קבר באשי" (פנקס ממוני או"ה, קושטא, דף 32 ע"א = בורנשטיין, פנקס, תעודה נ). התעודות שפרסם רופא מעידות אף הן על הזיקה הרבה בין הגילדה לבין החברה (י' רופא, "חברת חסד של בעלי הסירות בקושטא", ספונות י [תשכ"ו], עמ' תרכה-תרלב; להלן רופא). בתקופה זו מופיע לראשונה במקורות העבריים אחד המונחים העות'מאניים לגילדה, רופ'ט, שמשמעו הראשוני (מן השורש הערבי ר-פ-ד) סיוע ועזרה, ונראה כי יש בכך כדי ללמד על תאריך היווצרותה של זהות זו: ברנאי וגרבר, גילדות יהודיות (לעיל הערה 6), עמ' רט. המונח רופ'ט שב ומופיע במקורות העבריים, בין השאר משום שהיהודים המקומים חסרו מילה בשפת היום-יום – ספרדית יהודית – לסימון הגילדה. השמירה על מונופול משותפת לחברה ולגילדה. כך למשל נכתב ב"אשרת" רבני אסתאנבול על הסכמה מאמצע המאה השמונה-עשרה: "וגורנו אומר בכח התורה הקדושה... [איסור] לעשות חברה בפני עצמה לא מג"ח [=מגמילות חסדים] ולא מבקור חולים ולא מקברים מכפר פ'לונין] ... זולת החברה הלזו רק היא יחידה מקודשת היא לשם ולתפארת... ושלא יוכלו לעשות גביות לא בכתיים ולא בחנויות ולא בשמחות וגיל... ואיש מבני ישראל שירצה ליכנס מחדש להתמנות ליחיד בתוך חברתם צריך שיהיה מדעת ורשות הגבאים והקאבא"ר באשי והקיאיייה [=כח"א] שבזמן ויחייב ליטול רשות מהם" (כ"ו JTS Mic. 3149, דף 20 ע"א-ע"ב; השו"ע עם התקנות שפרסמו ברנאי וגרבר, עמ' רי). עד למחצית השנייה של המאה השמונה-עשרה לא היה האלמנט המקצועי קיים בחברות, וממילא נעדר הצורך בהגנה כלכלית על החברים כפי שהיה במזרח אירופה ובדרום-מזרחה. ראו למשל א' פלדמן, בעלי מלאכה יהודים במולדאביה, ירושלים תשמ"ב, עמ' 130.

- 12 רוזן מרגישה שלא כולם היו חותרים עניים, ומצאה עדויות להימצאות חברי גילדה אמידים: M. Rozen, "Boatmen's and Fishermen's Guilds in Nineteenth-Century Istanbul", *Mediterranean Historical Review* 15 (2000), pp. 78–84.
- 13 י' ברנאי, "היהודים באימפריה העות'מאנית", בתוך ש' אטינגר (עורך), תולדות היהודים בארצות האיסלאם, ח"ב, ירושלים תשמ"ו, עמ' 268. בתקופה זו שומעים אף על בתי כנסת של חברות (עדותו של ר' יוסף חזן לגבי איזמיר בספרו חקרי לב, יר"ד, ח"ב, שאלוניקי תקס"ו, סי' יא, ע"ב). רשימה של עשרות חברות שפעלו באיסתנבול בשלהי המאה התשע-עשרה מצויה אצל גלאנטה A. Galante, *Histoire des Juifs de Turquie*, vol. I, Istanbul 1985, pp. 343–350. במאה התשע-עשרה פעלו בערי האימפריה חברות שהיו למעשה קופות שיתופיות שמתרתן העיקרית סיוע כספי לחברים. לדוגמה, קופת חברת חסד יבנה, אזמיר תקפ"ח (כ"י ביהמ"ל, ניו יורק, ללא מספר, שאני עתיד לפרסמה); קופת ארץ-ישראל, אזמיר תקצ"א (י' ברנאי, "קופת ארץ-ישראל באזמיר במאה ה-19", בתוך ש' אלמוג ואחרים (עורכים), תמורות בהיסטוריה היהודית החדשה [=ספר אטינגר], ירושלים תשמ"ח, עמ' 141–148); ואחרות.
- 14 ראו למשל רופא, תעודה ב. איסור כלכלי יותר על התעסקות בכל יהודי שנפטר בים, במעשה בית-דין משנת 1830: שם, תעודה ד; והתעודות שבנספח.

החברות הותיקות הרגישו את עובדת היות האחרות חברות חדשות שזה מקרוב באו. בחברה מסורתית שראתה בכל חידוש דבר פסול היה בכך טיעון נחרץ לשלילת הלגיטימיות שלהן. אזכורן של התארגנויות "פירטיות" בשנות החמישים של המאה השמונה-עשרה מחזק את טענתי בדבר הרעת המצב הכלכלי הכללי, והקמת החברות החדשות מן הטעמים המגויים לעיל בידי אוכלוסייה מרוששת.

גילדת הקאיִג'יס היהודים וחברות החסד שלה

מאחר שהעיר אסתאנבול ופרווריה השתרעו על פני שלושה אזורים, שביניהם הפרידו שתי תעלות מים רחבות – קרן הזהב והבוספורוס – נזקקו תושבי העיר לתעבורה מהירה וזולה, וזו נמצאה בדמות הסירות הקטנות שהיו מהלכות ממקום למקום, כעין מוניות. סירה כזו קרויה בתורכית קאיִק, והחותר בה קאיִג'י.¹⁵ סירות הוליכו גם סחורות ממקום למקום, ולעתים היו בעליהן עוסקים במכירה, כעין רוכלים ימיים, המספקים דגים, ירקות ופרות, מזונות אחרים ומשקאות אלכוהוליים.

המקורות המצויים, קרי ספרי שאלות ותשובות עבריים, דיווחי נוסעים ודיפלומטים אירופים, ואף לא תיאורו הנודע של אוליב' צ'לבי בן המאה השבע-עשרה, אינם מספקים מידע משמעותי על יהודים המשרתים בתחום התעבורה הימית לפני המאה התשע-עשרה. כך למשל נזכר באקראי בשלוש שאלות מן המאה השבע-עשרה 'יהודי זה או אחר בתואר קאיִג'י',¹⁶ והגילדה עצמה נזכרת פעם אחת בפנקס ממוני איסור והתר משנת 1768.¹⁷ בקובץ תעודות עות'מאניות מאותה עת מצאתי תעודה אחת העוסקת בגילדה מעורבת זו, שבה היו חברים יהודים: זהו צו אל הנאיב (=ממלא מקום) הקאדי של רובע בשפטאש מסוף אוקטובר 1766. הצו ניתן בעקבות עתירתם של תושבי אורת'דוקו נגד גילדת בעלי סירות, למנוע את העלאת תעריפי הנסיעה ולשיפור השירות. נציגי תושבי הכפר, ובהם יהודים, התלוננו על בעלי סירות שרוחסים לסירות נוסעים, בעיקר נשים, יותר מן המותר, ובכך מסכנים חיי אדם. בדיון הסכימו הכח'יא של הגילדה, סגניו ובעלי סירות אחרים (ביניהם יהודים) לשנות את התנהגותם ונשבעו לנהוג לפי הסדר הרגיל, ולסלק עבריינים משורות הגילדה.¹⁸ ידיעות של ממש על גילדה זו מצויות באקראי בתעודות בודדות, או בפנקסים המתעדים פעילות של אחד מגופי השיפוט העצמי היהודי בעיר לאורך זמן. לפני כארבעים שנה פרסם יצחק רופא תעודות בודדות שהגיעו אליו בירושה ואשר עניינן חברת גמילות חסדים של הקאיִג'יס באסתאנבול במאה התשע-

15 הספרדית היהודית מציינת את הריבוי בהוספת האות ס בסיום המילים; בתורכית מצוין הריבוי בסיומת -'לר.

16 ראו ר' משה שלטון, בני משה, קושטא תע"ג, לט, פד ע"ב; ר' משה בנבנשת, פני משה, ח"א, קושטא תכ"ט, מב, קה ע"א; שם, ח"ב תל"א, צ, קעא ע"ג

17 "הזהרנו את הקאיִג'יס לבלתי קחת בספינתם בערב שבת מן המנחה ולמעלה דהיינו קינדי אנשים מבאלאט וחאס קייואי להוליכם... מפני שלא יוכלו הקאיִג'יס לחזור למקומם מבעוד יום ובאים לירי חלול שבת. ונמצא כתוב בהסכמה קדומה כי כן קיימו וקבלו עליהם" (ל' בורנשטיין-מקובצקי, פנקס בית דין איסור והיתר בקושטא, ת"ע-תרס"ג, לוד תשנ"ט, תעודה ב, ו, עמ' 110). על ממוני איסור והיתר ראו בהקדמתה לספר, וכן בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, עמ' 238.

18 מדובר בקובץ תעודות עות'מאניות בענייני גילדות שלוקטו מן האחכאם דפתרלרי: A. Kal'a, Istanbul *Ahkam Defterleri*, Istanbul Esnaf Tarihi, 2, Istanbul 2000, pp. 114–116, no. 7/376/1171

עשרה.¹⁹ מינה רוזן, שכתבה על הנושא בשנת 2000, ביקרה אותו על טיפולו השטחי בתעודות חשובות אלו. רוזן מציינת את עדותם של מקורות אירופיים מאמצע המאה התשע-עשרה על קיומה של גילדת ספנים יהודית כגילדה-בת של גילדת הקאיג'יס הראשית בבירה, ומביאה את ספרות המחקר הרלוונטית המורה על נוכחות יהודית מזערית בתחום עיסוק זה – כמה עשרות עוסקים.²⁰ בהשתמשה בתעודות עות'מאניות מפנקסי הבוסתאנג'י באשי²¹ ובתעודות עבריות מפנקסי רבנות אסתאנבול, עלה בידה לעסוק בנושא ביתר הרחבה והעמקה. באמצעות אלו האחרונות עלה בידה גם לתארך את ראשית פעולתה של הגילדה היהודית האסתאנבולית לראשית המאה התשע-עשרה, ומקורותיה רמזו לקדמותה ולקיומה של הגילדה ושל חברת החדש שלה זמן רב קודם לכן, כפי ששיער רופא. לטענתה כללה גילדת הקאיג'יס את גילדות המאנאב'ג'יס (מוכרי הפרות הניידים), המיחאנהג'יס (בעלי בתי המרזח, ואולי כוונתה רק למובילי יין ומוכרי יין ניידים) והבאליקג'יס (הדייגים),²² אך לא מצאתי לכך סימוכין במקורות שלפניי.

במסגרת פרויקט תקנות היהודים באימפריה העות'מאנית המתנהל בידי פרופ' יוסף הקר, ובמימונה של הקרן הלאומית למדע, גיליתי קובץ ובו עשרות תעודות שמקורן בחברות החדש של גילדת הקאיג'יס באסתאנבול. אוסף תעודות זה, המתואר להלן, מצוי כיום באוסף מאיר בניהו בירושלים. התעודה המוקדמת ביותר היא משנת 1708, והמאוחרת משנת 1912. העיון בתעודות מגלה עובדות ומעורר מחשבות שכוחן יפה גם לגבי גילדות, או לפחות סקציות יהודיות של גילדות אחרות, בבירה ומחוצה לה.²³

מן הכתובים עולה בבירור דבר קיומן של גילדת הקאיג'יס באסתאנבול ושל חברת או חברות החדש שלה כגופים מאורגנים ופעילים כבר בשלהי המאה השבע-עשרה, אם לא קודם לכן. תאריך זה מוקדם לכל מה שהיה מקובל לחשוב עד כה, והרבה לפני שהגילדות היו לגורם בעל כוח פוליטי בקהילה, או לפחות לפני שמאבקן למימוש עצמתן פרץ אל פני השטח והונצח במקורות הכתובים. ההתייחסות העצמית העולה מן התעודות היא כזו של גילדה אוטונומית, שבמהלך הזמן אף נתפצלה לפי אזורים, פיצול שהוא תולדה של גידול במספר העוסקים במלאכה ושל עליית חשיבותן של המסגרות האזוריות של הקיום והארגון העצמי.

רצף התעודות מלמד על קיומה הרצוף של גילדה יהודית ושל חברות הצדקה והחדש שלה במשך למעלה משלוש מאות שנה. סמי מכאן גילדות אחרות שוודאי נתקיימו, וחזיקו לנכונות הכלל "לא מצינו אינה ראייה". כאמור, תיאוריו של אוליא צ'לבי לגבי אסתאנבול וערים אחרות אינם חזות הכול, והיעדרותם כביכול של יהודים מתחומי עיסוק שונים מלמדת רק על נוכחות מספרית זניחה יחסית, ונראין הדברים שלא הזכירם אלא כשהיו רוב העוסקים בתחום, או כששלטו בו לחלוטין. כבר במאה השבע-עשרה התקיימו אפוא גילדות יהודיות רבות, אם כגילדות עצמאיות ואם כסקציות בתוך גילדות כוללות. למסקנה זו יש השלכה על שאלה

19 רופא (לעיל הערה 11), עמ' תרכג-תרכב. קאיג'י יהודי מאסתאנבול נזכר בשאלה משנת 1805: 'ר' שמואל חיים, שמן המשחה, קושטא ת"ר, סימן קג.

20 לפירוט ביבליוגרפי בנוגע לנוכחות יהודית במקצוע זה ראו רוזן, גילדות, עמ' 89 הערה 2.

21 מילולית ראש הגננים, למעשה ראש משמר הארמון, האחראי על הביטחון בבירה.

22 רוזן, גילדות, עמ' 76

23 אני מודה לחנן בניהו יצ"ו על הרשות לפרסם את התעודות מאוסף אביו, שסימנן בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי: כ"י בניהו תע 4 (טרט 74017 במתכ"י).

כוללת יותר, זו של היפרדות הגילדות לפי מפתח עדתי; וניתן להציע כי גילדות מעורבות היו קיימות כל העת, כשבתוכן סקציות יהודיות, נוצריות ומוסלמיות, או לחלופין להקדים את הפירוד כבר לשלהי המאה השבע-עשרה, ולייחסו בין השאר למשבר אמון כאחת מתוצאותיו העקיפות של המשבר השבתאי, ולחדירת יניצ'רים במספרים גוברים והולכים לתוך שורות הגילדות העירוניות בתקופה זו ממש.

חברה, גילדה וקהילה

בארגון ובתקנותיהן, בפעולתן ובהוויי חייהן משקפות חברות הצדקה והחסד צדדים בדמותו של הציבור היהודי לפני העת החדשה כחברה מסורתית: המשך ההזדהות עם ערכי היסוד של הקהילה היהודית, ובהם ערכי הצדקה, תלמוד תורה וערכות הדדית. בהעתקת מוקד פעילותן פנימה, אל תוך החברה ולמען חבריה יש כנראה משום הד לעליית האינדיבידואל. בקיומה ובארגונה של החברה ניכרים הרבדים התרבותיים המאפיינים את היהדות העות'מאנית בעיקר במאות השבע-עשרה והשמונה-עשרה, היסוד האיברי והיסוד העות'מאני, והמלמדים על עומק ההתערות בסכיבה מבחינה חברתית ותרבותית גם יחד. לחברה נודע מקום חשוב בשני תהליכים מרכזיים שהתחוללו בטווח הזמן שבין שלהי המאה השש-עשרה לראשית המאה השמונה-עשרה: האחד הוא אקולטורציה והתעת'מנות גוברת, כשהחברה והגילדה משמשות גופים מתווכים בין החברה הסובבת לציבור היהודי, והתהליך האחר הוא ירידת כוחו של הקהל הבודד ועליית מסגרות ארגוניות אזוריות ומקצועיות.

ללא משאבים כספיים לא הייתה כל חברה שהיא מסוגלת לפעול, ולכן עולות בתעודות שוב ושוב סוגיות הקשורות בכך. בולט במיוחד מגוון הדרכים שבהן גייסו חברות הצדקה והחסד של הקאיקג'יס את ההון הדרוש לפעולתן: מגבית שבועית מן החברים, דמי הובלת כמות מסוימת של יין, חמישה אחוזים מדמי הקבורה שקיבלו החברות העוסקות בקבורה, מגביות קבועות בבתי הכנסת, בבתים ובחצרות. באחת מן התעודות שפרסם רופא נזכרת גבייה שבועית מבעלי החנויות ובבתי הכנסת.²⁴ תעודה זו, שעליה חתומים רבני העיר, היא משנת 1820. אופן גבייה נוסף היה הצבת "טאפיטי", כלומר מחצלת, או שטיח דק, באזור המסחרי, והעוברים ושבים היו משליכים אליו מטבע. המציאות שמעבר לכך אינה ידועה כלל – מתי הניחו את השטיח והיכן בדיוק, האם ניצב שם גבר או נער, מה הכריז, מי נטל את הכסף שנאסף, מי השגיח עליו וכיצד שמר אותו. מכאן ניתן להקיש גם על ריבוי אופני מתן צדקה שהקהילה עצמה נקטה לצרכיה שלה, עד כדי כך שנראה כי מדובר בתופעה יום-יומית, ובתביעה די תקיפה ובלתי פוסקת למתן צדקה. ההדגשה החוזרת ונשנית של חשיבותה ומעלתה של הצדקה שעושים החברים עם המתים ועם החיים, בנוסחי ה"פתקאות" שרבני כל דור ודור העניקו לחברות, מעידה כי נימוקים אלו עדיין לא היו אנכרוניסטיים, וכי החברה היהודית ברובה הגדול עדיין הייתה חברה מסורתית.

סוגיה אחרת העולה מן הכתובים היא הקשיים בגביית כספים מן החברים המתרשלים או הנמנעים מלשלם, והסנקציות המופעלות נגד אלו שאינם משלמים. לעיל הזכרתי גם את המשמעות הכספית המידית שהייתה למונופול של החברה על הטיפול בכל מי שנפטר בים, ומכאן הקפדתה בעניין זה.

הדינמיות של היום-יום יצרה מתחים על רקע הצורך לתמרן בין צרכים למשאבים מוגבלים – התנגשות בין חברות צדקה וחסד והתנגשות בין גילדות, ובפרט בין בעלי מלאכה עצמאיים (כגון רוכלים – גברים ונשים), על רקע תחרות על המשאבים המצומצמים. גילדה ותיקה וחזקה נטלה לעצמה את המונופול על גביית כספי הצדקות, וסירבה לשמוט זכות זו מידיה, שמשמעה היה כוח כלכלי וגם עצמה פוליטית, אלא תמורת פיצוי כספי נאות.

התעודות מגלות רק טפח ממסכת היחסים המורכבת בין הגילדות היהודיות השונות, במיוחד אלו הקשורות זו לזו. במקרה דנן נתקיימה זיקה הדוקה בין הגילדות הזקוקות לשירותי ההובלה הימית – גילדות המאנאפ'יס (מוכרי הפרות), הבאליקג'יס (הדייגים), הבאקאליס (החנוונים) והמיחאניג'יס (בעלי בתי המרזח, מוכרי המשקאות האלכוהוליים), ומאחר יותר הקייפיג'יס (לא עלה בידי לגלות מה עיסוקם) – לקאיג'יס, כגילדת־אב, או גילדה ראשית. ההייררכייה שבין גילדה ראשית לגילדות משנה היא ממאפייני מערכת הגילדות העות'מאנית.

האם לכל גילדה הייתה מסונפת חברת או חברות צדקה וחסד עצמאיות, או שמא חברה אחת שירתה את כלל הנוקקים של גילדת הקאיג'יס והגילדות הקשורות אליה על רקע ההובלה הימית? נראה כי לכל גילדה היו חברות עצמאיות, למרות רצונה של חברת הקאיג'יס בבלעדיות. יש עדויות לקיומן של קופות נפרדות, ולא זו בלבד אלא שהיו גם קופות לפי חלוקה אזורית. מינה רוזן סבורה כי השינוי חל רק באמצע המאה התשע-עשרה, ובידיה עדויות משנת 1851 ואילך לקיומן של קופות נפרדות, למשל קופת הדייגים.²⁵

חלוקת המרחב העירוני ליחידות תחומות היטב, כפי שאלו נזכרות בהסכמות הגילדה והחברה, מורה בבירור על ריכוזי היישוב היהודי בכירה ובפרווריה, והיא הולמת מגמה שכבר הבחנתי בה בעבר במקום אחר, מגמה שראשיתה במאה השבע-עשרה – היחלשותה וזניחתה של המסגרת הקהילתית לטובת מסגרות אזוריות.²⁶ ככל שנחלשו מנגנוני הסיוע הקהיליים גברה חשיבותן של החברות המסונפות לגילדות. מגמה זו הולמת בכלל את עליית חשיבותו של הארגון המקצועי בחיי היחיד, וכאמור את חשיבותו של אזור המגורים. התיחום הגאוגרפי אינו נוגע רק לאזורים הנזכרים בהסכמות שלפנינו. במאה התשע-עשרה הייתה קהילת אסתאנבול מחולקת ליחידות שכל אחת מהן קרויה השגחה. בהקשר זה ראוייה לציון חולשת ההנהגה הכוללת, שאינה מופיעה בתעודות כגוף סמכותי, הרבנים הכוללים הם המופיעים כמי שמאשרים את הסכמות החברות, וכמעורבים בענייניהן ובענייני הגילדות היהודיות, אם במישרין ואם בעקיפין, באמצעות ה"משגיח", קרי הפקיד שניהל את ענייני היום-יום.²⁷

עוד חשובה העובדה העולה משתיים מן התעודות, כי האחראי על החברות השונות, שתוארו **קבאר באשי**, היה הכח'יא של יהודי העיר, איש שהחזיק בידי מילא משאבים וכוח רב.²⁸

25 רוזן, גילדות, עמ' 84.

26 ראו לעיל הערה 9.

27 רופא, עמ' תרכד, ובתעודות מסוף המאה התשע-עשרה. וראו מה שכתב על ההיזקקות הגוברת לרבנים ולבתי דין יהודיים כתהליך ההולם את ריבוי הגילדות היהודיות הנפרדות: ברנאי, גילדות יהודיות, עמ' 139 הערה 27. עוד ראו הסכמת ממוני או"ה משנת תקע"ט על הקבר באשי: בורנשטיין, פנסק (לעיל הערה 10), או"ה, תעודה נה. על ההשגחות ראו יצחק גילה, "הארגון הקהילתי", בתוך 'בן-נאה (עורך), ספר תורכיה, ירושלים תש"ע, עמ' 72-57; A. Galante, *Histoire des Juifs de Turquie*, vol. II, Istanbul 1985, pp. 157-177.

28 על בעל תפקיד זה ועצמתו ראו בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, עמ' 155-157. עוד במאה העשרים

תמיהה אחרת המתעוררת למקרא הדברים היא כיצד היו גילדה לא גדולה, למרות הפיזור הגאוגרפי, כמה וכמה חברות חסד, שבכל אחת מהן ודאי עשרות (גם אם בודדות) חברים. ניתן ליישב זאת בהשערה שחלק מן החברים, שכירי יום, לא היו חברים רשמיים בגילדה, אך כן נרשמו, שילמו והשתתפו באופן פורמלי בפעילויות של החברות המסונפות אליה. אפשר שגם במקרה זה, כמו במקרים הרשמיים הנתונים המדוּוּחֵים היו נמוכים בהרבה מן האמת. זאת ועוד, הפיזור הגאוגרפי הקשה ודאי על קיום מסגרת חברתית יחידה ומאוחדת, ומכאן הצורך בקיומן של מסגרות מקומיות.

אחר שביררתי כמה מן העניינים העולים מתוך התעודות החדשות דומה, כי יותר משיש לתהות על הסיבות לירידת הגילדה במאה התשע-עשרה יש לתמוה על כוח החיות שלה. על אף התמעטות השימוש בתעבורה הימית מן הסוג הישן, בשל בניית גשרים והכנסת ספינות קיטור לשימוש, הוסיפו הגילדה וחברת החסד שלה להתקיים, כשהן משמרות את סדריהן ותקנותיהן. ההתארגנויות החברתיות מוסיפות להיות גופים פעילים ומשמעותיים גם במאה התשע-עשרה, בשל הרצון להשתייך, לסייע ולהסתייע וכן לזכות בשכר המצווה. כוחה של המסורת היה בכל זאת חזק יותר משינוי הסדרים והערכים ומכל חידוש טכנולוגי, לפחות עד מלחמת העולם הראשונה. עם זאת עדיין נותרות שאלות רבות בלתי פתורות: שאלת היחס בין החברות השונות, מספר החברים בחברות אלו וזהותם המעמדית, ההווי הרתי והחברתי שלהן, דרכי הפעולה המדויקות של מנגנוני החברה, גם אלו שכביכול נתבררו – דוגמת גיוס כספים. אני מקווה כי בעתיד ימצאו תעודות נוספות שיסייעו בציור דמותה החברתית והתרבותית של היהדות העות'מאנית.

נספח: ארכיון גילדת הקאיִקִי'ס

באוסף מאיר בניהו, בכתב יד שסימנו תע 4 (סרט 74017 במכון לתצלומי כתבי יד עבריים שבספרייה הלאומית בירושלים), מצוי קובץ בן למעלה מחמישים תעודות שונות, לאו דווקא מאסתאנבול, ובתוכו חטיבה של קרוב לשלושים דפים (הממוספרים מ-22 ועד 51), שככל הנראה הגיעו ממקור אחד – להשערת ארכיון גילדת הקאיִקִי'ס באסתאנבול, שממנו הגיעו ככל הנראה התעודות שפרסם יצחק רופא לפני עשרות שנים. ככל הנראה נשמר הארכיון אצל אחד מבעלי התפקידים הבכירים בגילדה, ועבר מנבחר אחד למשנהו, או מאב לבן.

ענייננו אפוא בקבוצת תעודות בודדות, שסידורן הנוכחי שרירותי, ומרביתן מתוארכות – הקדומה היא משנת 1708, והמאוחרת משנת 1913. הדפים בגדלים שונים, כתובים בכתב יד של סופרים מקצועיים שונים. בחלקן אלו תעודות מקוריות, כמוכח מן החתימות המסולסלות שעליהם, ובחלקן אלו העתקות והעתקי העתקות שנעשו בזמנים מאוחרים יותר. בלשונם של בני הזמן נקראו ה**טפסות**, כלומר העתקות מאושרות. לעתים הועתקו הסכמות מתאריכים שונים על גבי דף אחד.

האוסף מלמד על ניהול ארכיב מסודר יחסית, ואין לשער שהקאיִקִי'ש נתייחדו בעניין זה משאר הגילדות. ההעתקות החוזרות ונשנות של תעודות קדומות (למשל זו משנת תקל"ב),

היה התואר בשימוש, וראו למשל פרוכת ועליה כתובת הקדשה לקהל שלום לזכר ה"קָבֵר הגדול" משה מלכי: א' יהוס (עורכת), יהודי ספרד באימפריה העות'מאנית, ירושלים תשמ"ט, עמ' 110.

והרגשת העובדה שהועתקו "אות באות, תיבה בתיבה", מעידות על החשיבות שיוחסה למסמכים הללו, בחברה שרבים ממנה לא היו יודעי קרוא וכתוב,²⁹ ואולי דווקא משום כך העריכה וקידשה נוהג, מסורת ומסמכים כתובים. לפי שעה זהו השריד השלם ביותר הידוע כיום מתוך ארכיון של גילדה יהודית, או לפחות של חברת צדקה וחסד של גילדה יהודית-עות'מאנית כלשהי.³⁰

בנספח שלפנינו הבאתי תעודות נבחרות מתוך האוסף, בניסיון לשחזר, ולו חלקית, את ארכיון החברה.

מרבית התעודות הן טפסים, כלומר העתקות מאושרות של התעודות המקוריות או העתקיהן, ולא התעודות המקוריות עם החתימות האותנטיות. באוסף מצויות לעתים העתקות אחדות של אותה תעודה; כך למשל הועתקה התעודה משנת 1771 לפחות ארבע פעמים. ויתרתי אפוא על העתקות שניות ושלישיות של תעודות, וצינתי שינויים משמעותיים בנוסח, וסידרתי אותן מחדש בסדר כרונולוגי עולה, מן הקדום למאוחר. השלמות וראשי תיבות טופלו בסוגריים מרובעים בגוף הטקסט. פרטים על דמויות מוכרות, לרוב רבנים, הובאו בהערות שוליים. לאחר התעודות מובא גלוסר ובו המונחים הלועזיים ופירושים. כן נוספה רשימת שמות האישים הנזכרים בתעודות.

1708. 1

טופס. אנחנו זקני ומנהיגי כפר חא"ס[כו"י] יע"א [=יכונונו עליון, אמן] הבאים על החתום ברשות ועצת מורנו הרב שיחיה נר"ו [=נטריה רחמנא ופרקיה]. להיות שיש בכפרינו זה חברה של גומלי חסדים הם עדת הקאיג'יס אשר קבלו עליהם מצוה להיות כלם כאיש אחד חברים. ועשו ביניהם קאשיק"ה לתת בתוכה איש אשר ידבנו לבו מדי שבוע בשבוע לחונן דלים ואביונים שביניהם בשמחות וגיל'. וכן בהפכו ח"ו [=חס וחלילה] איש כי ימות ואין לו לעשות צורכי קבורתו ולעשות לאלמנתו ואבליו הבראה לתת להם לחם אנשים בימי האבל. ונוסף עליהם שאם ח"ו ישמע בעיר ששום בר ישראל נטבע בים שולחים מביניהם שלשה או ארבעה אנשים לשוטט דרך ים יום או יומים לעשות חפוש מחפוש אולי ימצא הנטבע להביא אותו לקבורה וזהו חסד שעושים עם המתים ועם החיים. ולהיות כי ארכו הימים והתחילו קצת מהם לרפות ידיהם מן המצוה הנז' [כרת] קמו ונתעוררו זקנים שבהם ואוספו אסיפה את כל אנשי החברה לחדש קבלת המצוה הזאת עליהם. ונתרצו ויאותרו כלם וקיימו מה שכבר קבלו. ונתחייבו לתת כל אחד מהם מדי שבוע בשבוע איש אשר ידבנו לבו תוככי הקאשיק"ה והיה להם למשמרת לעשות חסד עם דלי אביוני הקאיג'יס כאמור לעיל. ועוד נתחייבו בסבר פנים יפות לתת ביד הגבאי דמי הקאשיק"ה הנז' בכל שבוע. ואם באולי לא יוכל איש לתת בשבוע אחת

29 בתעודה 10, לדוגמה, ביקשו חברי שתי הגילדות את הסופר לחתום בעדם. איש מהם לא היה מסוגל לשרבט את שמו! אולם ייתכן שבתעודה זו, כמו גם בתעודה 18, הסופר חתם בהעדרם.

30 אם חברות וגופי שיפוט יהודיים הקפידו על תיעוד ושימור קל וחומר שמוסדות קהילתיים פעלו באופן דומה, כך שמיעוט החומר מסוג זה (בעיקר פנקסים) הוא בעיקר תוצאה של אסונות טבע, ואולי גם של הפיחות בחשיבותם של מוסדות אלו, שחלקם הפכו בלתי רלוונטיים לחלוטין – פיחות שהשפיע ישירות על הרצון והצורך לשמר אותם מאז שלהי המאה התשע-עשרה. נראה כי בכל זאת יש לכבות את אברנו של חומר ארכיוני רב ועצום שניפקו יחידים, גופים וקהילות במאות האחרונות של האימפריה העות'מאנית.

ישראלים בשניה או בשלושית למרבה עד השבוע הרביעית ואז יתן דמי הארבע שבועות בבת אחת בלי שום סרוב ומאון כלל. ואם יתן כתף סוררת ולא ירצה לתת, הנה רשות נתונה ביד הזקנים שבהם להוציא מן האיש ההוא בתורת קנס גרו"ש אחד ואפי' לון על ידי הערכאות.³¹ וגם נתחייבו החברים הנז' להוציא מהם בכל ערב שבת קדש שני אנשים דילה קאו"³² לעשות גביה לצורך החברה הנז'. כל זה קבלו עליהם לשמור ולעשות ולקיים מהיום הזה ואילך. ולהם ניתן רשות לעשות גביה אחת בכפרינו יע"א פעם בשבוע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בבתיים ובחצרות לשם גמילות חסדים כי המצוה אשר קבלו עליהם רבה היא וצריכים סעד לתמכם כי עדת עניים המה. וגם המיחאנגי"ס המביאים קאי"ס של יין לכפר נדבה רוחם אותם להביא בקאי"ק ארבע מיטרוס יין בלא כסף ובלא מחיר הוצאה כלל. והיה תועלת אותן ארבע מיטרו"ס לקאשיק"ה הנז' ישלם ה' פועלם. גם המאנאפי"ס שבכפר השטים בים בקאי"ק שלהם חייבים לתת קאשיק"ה בכל שבוע כי גם המה מעדת הקאי"ס יחשבו וכל העוזר ותומך בידם ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו. ולהחזיק במעוזם באנו על החתום שלהי לחדש ניסן שנת הת"ס ושמונה ליצירה בקושטאנדינה והנה אמת נכון הדבר ושריר ובריר וקיים.

יוסף ענבי. דוד לבית הלחמי. אברהם ברוך. משה נאה. יוסף ליאון. אליה סיד. דניאל עקריש. יעקב הלוי. יום טוב מבורך.³³ שלמה הלוי. אביגדור [נ"א: אליעזר] אשכנזי. נסים אלנקוה. יצחק אשכנזי. [בנ"א נוסף דוד שמואל]. שולימא ו' מאיור. דוד ברודו.

את כל דברי האגרת הזאת ראתה עינינו אשר הסכימו לעשות האנשים גומלי חסדים עדת הקאי"ס הטיבו כל אשר דברו ואף תכון עמהם לאשר ולקיים כל מעשיהם. וגוזרים אנחנו בכח התורה ששום בר ישראל לא ירעור על מעשיהם כלל ועיקר כי נכון הדבר מעם האלדים וכוונתם רצויה. ובפרט כי לא זאת חדשה בקרב הארץ אלא מימי עולם ושנים קדמוניות היתה זאת. וכל העוזר ותומך בידם ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו. כ"ד [=כה דבר] החו'תמים] בקושטא שלהי ניסן הת"ס ושמונה ליצירה ויציב ונכון וקיים.

אברהם רוזאניס.³⁴ אליה אלפאנדארי.³⁵ אליעזר ו' שאנג'י.³⁶ חיים אלגאזי.³⁷ יאודה רוזאניס.³⁸

31 כלומר באמצעות בית הדין השרעי.

32 לא ידעתי מה פירושו. קאו"י משמעו קפה, אך כאן חסר משמעות.

33 ואולי הוא המכונה בהיפוך "יום רע מקולל" אצל קארדווי באגרת שפרסם בניהו: מ' בניהו, "תעודה על פולמוס עם כת שבתאית בענין פירוש האלהות", ספונות א (תשי"ז), עמ' קיט-קכז.

34 ר' אברהם בר' חיים בר' דוד רוזאניס, נולד 1665, והיה מחכמי העיר. ככל הנראה נתמנה רב כולל לאחר פטירת ר' שמואל הלוי. עלה לארץ ישראל בשנת 1743, ונפטר כשנה או שנתיים לאחר מכן. בורנשטיין סבורה שזהו אברהם בר' יוסף (בורנשטיין, פנקס, עמ' 98).

35 ר' אליהו בר' יעקב אלפאנדארי נולד באסתאנבול בשנת 1670, כנכדו של ר' יחיאל באסן. היה תלמידו של ר' משה בנבנשת ומחכמי אסתאנבול הנודעים. נמנה עם דיני העיר מאז שלהי המאה השבע-עשרה, כיהן בבית דין איסור והתר ומאוחר יותר כאב בית דין זה. שימש גם ממונה גיטין. נפטר בשנת 1717. ספריו: סדר אליהו רבה וזוטא; מכתב מאלהו. על האיש ראו בורנשטיין, פנקס, עמ' 62-63.

36 מחכמי אסתאנבול. נולד ככל הנראה באמצע המאה השבע-עשרה כבן למשפחת ו' שאנג'י המיוחסת והידועה, ולאמו, בת ר' ישראל בנבנשת, ומתוך כך קרובם של הרבנים ממשפחה זו באסתאנבול ובאיזמיר. מחבר הספר דת ודין, שנרפס בשנת תפ"ו, זמן קצר לאחר פטירתו. ראו גם בורנשטיין, פנקס, עמ' 101.

37 ר' חיים בר' שלמה נסים אלגאזי. אחד מבניה של משפחת רבנים מסועפת, ומחכמי אסתאנבול.

38 יהודה בר' שמואל בר' מאיר רוזאניס: נולד באסתאנבול בשנת 1657. תלמיד מהר"ש הלוי ונכד המהר"י ט. הוא היה סוחר, ובעיקר איש כספים ("צאראף"). היה בקיא בתורכית, ובמקביל פיתח קריירה רבנית מזהירה. מאז ראשית העשור השני של המאה השמונה-עשרה נמנה עם חשובי הדיינים בעיר, נודע בכינוי

1710.2

[לקוח ממס' 35] טופס. אנחנו דייני הזמן הבאים על החתום להיות שרופיט הקאיג'יס אשר בקושטאנדינה ובכפרים אשר סביבותיה עליהם הוטל חיוב להטפל ע"כ [=על כל] בר ישראל אשר נטבע במצולות ים לחפש אחריו ולהטפל בו להוציאו ולקוברו. זה דרכם משנים רבות אשר הם מטפלים במצוה הזאת. ומלבד שהם גומלים חסד עם החיים זו אשתו של הנטבע שלא תתענג ולהיות שיש ביניהם כמה עניים ובהיותם מטפלים במצוה הזאת אותם הימים שבטלים ממלאכתם אין להם להמציא טרף לביתם ע"כ [=על כן] תקנו לתת להם מהכולל³⁹ חמשה גרוש'ינ'שן על כל נטבע שיטבע בים כאשר ילכו לחפש אחריו וגם ניתן להם רשות לעשות גביה אחת וזאת ביניהם בכל שבוע כדי שימצאו להם מעות לעת הצורך הנה התקון הלז תקנו להם משנים קדמוניות כאשר נראה מפתקת הרבנים אשר בידם. הנה כי כן אנחנו מאשרים ביד הרופיט הלז כל הכתוב ומפורש לעיל שינתן להם חמשה גרוש'ינ'שן מהכולל בכל מקרה ח"ו כאשר היתה באמנה אתם מאז מקדם גם הגביה הנז' יעשו אותה בכל שבוע ביניהם כאשר היו עושים עד עתה. ולעדה ולראיה בידם באנו על החתום בחדש תמוז שנת הת"ע בקושטאנדינ"ה יע"א ושריר וקיים.

משה שושן. דוד פסח. מרדכי משכיל. שלום הכהן. אליעזר יצחקי.⁴⁰ דוד מתתיא.

הן כל אלה ראתה עינינו הטיבו כל אשר דברו אף ידנו תכון עמהם לאשר ולקיים את כל דבריהם כי לא דבר ריק הוא שהרי כתיב והודעת להם את הדרך אשר ילכו בה זו קבורת מתים. בה זו גמילות חסדים. על כן החמשה גרוש'ינ'שן הנז' ניתן להם מכולל והגביה תיעשה ביניהם כמדובר ולהחזיק במעוזם באנו על החתום וקיים.

מתתיא ין' אלרויו [נ"א: אלרוייה].⁴¹ אברהם רוזאניס. אליעזר ין' שאנג'י. יאודה רפאל קמחי.⁴²

1712.3

בע"ה. טופס. אנחנו הבאים על החתום להיות שעדת הקאיג'יס של אורטה קיווא"י קבלו עליהם מצוה להיות כולם כאיש אחד חברים ועשו ביניהם קאשיק"ה לתת בתוכה איש אשר ידבנו לבו מדי שבוע בשבוע לחונן דלים ואביונים שבתוכם בשמחות וגיל והפכו ח"ו איש כי ימות ואין לו כדי לעשות צורכי קבורתו משגיחין עליו מקופה של צדקה הנז' גם לעשות לאבליו הבראה ולתת להם לחם אנשים בימי האבל ונוסף עליהם שאם ח"ו ישמעו בעיר ששום בר ישראל נטבע בים שולחים מביניהם שלשה או ארבעה לשוטט דרך ים יום או יומים לחפש על הנטבע להביא אותו לקבורה וזהו חסד של אמת שעושים עם המתים ועם החיים ולהיות כי [ארכון] הימים והתחילו קצת מהם לרפות ידיהם מהמצוה הזאת קמו ונתעוררו זקנים שבהם

קוצ'יק תנא, כלומר התנא הקטן, והתפרנס בשפע ממשרתו כספק חיל הינצ'רים – אוג'אק באזארגאני (על תפקיד זה ראו בהרחבה י' אקר, הבאזארגאן של אוג'אק הינצ'רים: ביוגרפיה של תפקיד, עבודת גמר לתואר מוסמך, אוניברסיטת תל אביב, תשס"ב). נפטר בכירה בשנת 1727. היה מחברם של ספר 'משנה למלך' על רמב"ם וספר דרשות "פרשת דרכים" (ראו ביתר הרחבה בורנשטיין, פנקס, עמ' 98-99).

39 הכוונה ככל הנראה לכוללות קהלי העיר, גוף ההנהגה העליון של יהודי אסתאנבול.

40 לא ברור אם הוא החכם בשם זה הנוכח אצל בורנשטיין, פנקס, עמ' 76.

41 מחכמי אסתאנבול בראשית המאה השמונה-עשרה. ואולי הוא קרובו של ר' יונה ין' ריי, מחבר הספר בני יונה.

42 מחכמי אסתאנבול בראשית המאה השמונה-עשרה.

ואוספו אסיפה את כל אנשי החברה לחדש ביניהם קבלת המצוה הזאת עליהם ונתרצו ויאותרו כולם וקיימו מה שכבר קבלו ונתחייבו לתת כל אחד מהם מדי שבוע בשבוע איש אשר ידבנו לכו ליד קובצי הקאשיק"ה והיה להם למשמרת לעשות חסד עם דלי ואביוני הקאיקג'יס כאמור לעיל ועוד נתחייבו בסבר פנים יפות לתת כל אחד מהם ליד הגבאי דמי הקאשיקה בכל שבוע ואם באולי לא יוכל איש לתת בשבוע אחת ישלים בשנית או בשלישית למרבה בל יעבור עד השבוע הרביעית ואז יתן דמי הארבע שבועות בבת אחת בלי שום סיבה ומיאון כלל ואם יתן כתף סוררת ולא ירצה לתת הנה רשות נתונה ביד הזקנים שבהם להוציא מן האיש ההוא בתורת קנס גרוש אחד ואפי' לון על ידי הערכאות כל זה קבלו עליהם לשמור ולעשות ולקיים מהיום הזה ואילך. גם כי ניתן להם רשות מאז מקדם לעשות גביה אחת בשבוע בבתי כנסיות ובתי מדרשות בבתיים ובחצרות לשם גמילות חסדים כי המצוה אשר קבלו עליהם רבה היא וצריכין סעד לתומכם כי עדת עניים המה גם המיחאנאג'יס המביאים קאיק'יס של יין נדבה רוחם אותם להביא בקאיק' ארבעה מיטרו'ס יין בלא כסף ובלא מחיר הוצאה כלל ונתועלת אותן ד' מיטרו'ס יבואו לקאשיק'ה הנז' גם המאנאב'יס השטים בים בקאיק' שלהם מעדת הקאיקג'יס יחשבו לתת גם המה קאשיק'ה כל שבוע. אלה הם הדברים אשר תקנו ביניהם לימים שעברו וחזרו ותקנו בימים הללו ויען היות הדבר טוב וישר בעיני אלקים ואדם הוזקקנו לעמוד (לעמוד) לימינם לאשר ולחזק את כל מעשיהם ואינש לא ימחה בידם ולהחזיק במעוזם באנו על החתום בש'ליש] אחרון לח'ודש] טבת ש'נת] התע"ב בקו'שטא] ונכון וקיים.

אברהם קמחי.⁴³ אליעזר נ' שאנג'י. אליהו אלפאנדארי.

על דבר אמת וענוה צדק חסד ומשפט הטיבו אשר דברו אשרי האיש יחזיק במעוזם ועל טוב יזכר שמי וזה זכרי. הצעיר חיים אלפאנדארי.⁴⁴ אברהם בכמה"ר יוסף רוזאניס.⁴⁵

1735 .4

[טופס. תוספת לתעודה משנת 1712] מי ראה את אלו יוצאים לעזרת הקאיקג'יס גבורים אשר מעולם ומורא לא יעלה על ראשו ויען כי הם צועקים לאמר כי יש ביניהם עוברים חק ומפריע [!] ברית לבלתי שמוע הנה כי כן זאת מאתנו הח"מ מהיום והלאה ישמרו לעשות כל הכתוב בספר והאיש אשר ימרה הרשות נתונה ביד זקניהם להפרע ממנו בעל כרחו כדבר האמור מפומייהו דרבנן קדישי ועל ממוני הזמן היא המצוה הזאת לעמוד לימינם ולדבר מצוה חתמנו אדר התצ"ה וקיים.

שבתי הלוי.⁴⁶ הצעיר יעקב אלפאנדארי.⁴⁷

43 לפרטים עליו ראו בורנשטיין, פנקס, עמ' 96.

44 מחכמי אסתאנבול בראשית המאה השמונה-עשרה.

45 ר' אברהם בר' יוסף בר' דוד רוזאניס נולד באיסתנבול בשנת 1688 לערך. כבר בשנת 1710 הוא חותם בראש דייני אסור והיתר. לימים היה מרבני העיר החשובים. לעת זקנתו עלה ארצה (בקיץ 1747), ונפטר בירושלים בשנה שלאחר מכן.

46 מחכמי אסתאנבול בשליש השני של המאה השמונה-עשרה. ראו עליו בורנשטיין, פנקס, עמ' 81.

47 ר' יעקב בר' חיים אלפאנדארי. מרבני אסתאנבול בשנות העשרים והשלושים של המאה השמונה-עשרה. נפטר בשנת 1749. ראו בורנשטיין, פנקס, עמ' 64-65.

1753 .5

[טופס. תוספת לתעודה משנת 1712] גם אנחנו ב"ד היושב על המשפט מהודיעין נחנא כי סעו למנוחות⁴⁸ הדור הראשון וקמו דור אחר אחריהם גם המה נדבה רוחם להחזיק במצוה זו שמוחזקת בידם מאבותיהם ונתחייבו חיוב גמור בקנין גמור להחזיק במעוז מצוה זו ולסור לדברי זקניהם ושוטריהם ככל אשר גבלו ראשונים וחתמו כולם בכתב מחודשת שבידם באשרתא דדייני רבני העיר הי"ו [=ה' ישמרם ויחיים] ולהתמנות במצוה זו עם הרבנים המובהקים עליונים למעלה חלקם בחיים באנו פה בעזרתם לחזק את ידי כל בעלי מצוה (מצוה) זו כי חובה מוטלת על כולם לשמור ולעשות כל אשר נתחייבו בכתב המחודשת לכל יגרעו דבר מכל אשר נתקן על ידי ותיקין והאיש אשר יעבור וימרה משפט כתיב ביה כאשר נתחייבו ח"ג [=חיוב גמור] בק"ג [=בקנין גמור] ונכתב בכתב הנזכרת וכל הזהיר במצוה זו ומקיימה ישא ברכה מאת ה' הלא כה דברינו החותמים לכבוד בעלי מצות גמילות חסדים. טבת משנתנו התק"ג בקושט"א ושריר ובריר וקיים.

אברהם ב' יאודה מיוחס.⁴⁹ אהרן פינצי. שלמה אלפאנדארי.⁵⁰

[תוספת לא מתוארכת] במותב תלתא כחדא הוינא נחנא עדים הח"מ [=החתומים מטה] איך זה הטופס הועתק מהתורף מגוף אגרת העקרית בחתימת הרבנים המובהקים עליונים למעלה אות באות תיבה בתיבה לא פחות ולא יותר ולמען תהיה האמת נהדר"ת באנו ע"ה [=על החתום] וקיים.

יחזק אבוזחקק?. יאודה שאול עד. הצעיר שבתי גורנאריש... (?) ס"ט.

1759 .6

טופס. אנחנו ב"ד היושב על המשפט בעיר עז לנו קושטא יע"א הודענו נאמנה להיות כי מזה שנים רבות יש חברה של גומלי חסדים הם עדת הקאיג'יס אשר בכפר באלא"ט וחא"ס קייא"י ואורט"ה קייא"י ותקנו להם קאשיק"ה [=קופה] מיוחדת מצוה רבא ויקרה לתת בתוכה איש איש אשר ידבנו לכו חתיכה אחת מידי שבוע בשבוע לחונן דלים ואביונים שביניהם בשמחות וגיל וכן בהפכו ח"ו. ונוסף עליהם שאם ח"ו ישמע בעיר ששום בר ישראל נטבע בים שולחים מביניהם שלשה או ארבעה אנשים לשוטט דרך ים יום או יומים לעשות חפוש מחפוש אולי ימצא הנטבע להביא אותו לקבורה וזוהי חסד שעושים עם המתים ועם החיים. גם המיחאניג'יס המביאים קאי"קיס של יין לכפרים הנז' נדבה רוחם אותם להביא בקאי"ק ארבע מיטרו"ס של יין בלא כסף ובלי מחיר הוצאה כלל. והיה תועלת אותן ארבע מיטרוס לקאשיק"ה הנז'. גם המאנאפ'יס שבכפרים הנז' השטים בים בקאי"קיס שלהם נתחייבו לתת קאשיק"ה בכל שבוע כי גם המה מעדת הקאיג'יס יחשבו. כנראה מהפתקאות שבידם מרבני עירינו דור אחר דור חלקם בחיים שאשרו וקיימו כל חיוביהם תקנותיהם וסייגיהם בכל עז ותעצומות לכל ישנו את תפקידם. הן עתה הגבאים מהכפרים הנז' כלם נקבצו ובאו לפנינו קובלים ומתרעמים על

48 ביטוי מליצי שמשמעו נפטרו, הלכו לעולמם.

49 משפחת מיוחס הייתה מן המשפחות הרבניות הידועות בבירה ובירושלים במאות השמונה-עשרה והתשע-עשרה. על חכם זה ראו בורנשטיין, פנקס, עמ' 84-85.

50 על ר' שלמה אלפאנדארי ראו בורנשטיין, פנקס, עמ' 65. משפחת אלפנדארי הייתה מן המשפחות הרבניות הידועות בבירה במאה השמונה-עשרה. עין המשפחה שלהם מסועף, ועדיין לא נחקר. לפי שעה ראו מידע על בני משפחה אחרים: בורנשטיין-מקובצקי, פנקס, עמ' 62-65.

המיחאניג'יס שבכפרים הנז' שנשתנו סדרי בראשית עברו חק (ה') פרו ברית נרפים הם נרפים מלתת הארבע מיטרוס ודמי הקאשיק"ה באמור וי ונוסף גם הוא כשקוראים לאיזה קאיג'י שילכו עמהם לשוטט בים למצוא לאיש שנטבע בים משמיטים את עצמם. ומידע ידיע כי המצוה הלזו יקרה היא מפנינים מפקנא אית לה רחב רחב ומעלנא לית לה בכל המצטרך ולהעדר ההנהגה דין גרמא כי כשל עוזר ונפל עוזר [בנ"א נוסף: דין גרמ"א] וקצ[ו]ר קצרה ידם להספיק מידי ההוצאה כי רבה היא וזו רעה חולה אשר לא היה לעולמים. עוד רעה עליהם על מקצת אנשים חדשים מקרוב באו וזרים באו בגבולם שאינם מבני החברה הנז' ויעשו להם אגודות אשר בדו מלכם גביה חדשה בבית החיים לשם גמילות חסדים והוא גרמא בנוזיקין להחברות הנז' ואין דובר להם דבר. ובקשו ממנו שואלין ודורשים לגדור את הפרצה שנהיה מעיר לעזור לעמוד לימינם לעשות משמרת למשמרתם ולא יהיה [נ"א: תהא] זאת להם לפח ולמוקש. ובציפייטנו צפינו כי כוונתם רצויה לשמים הוזקנו לדרישתם. הן היום הנה נא הואלנו לעשות עמהם סמוכות כל תמוט עולם ועד בקיום מצוה הלזו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. והנה אנחנו מאלמים אלומים הזהרה השמענו בכל עז ותעצומות גוזרים אנחנו ככח התורה הקדושה והתמימה ע"כ [=על כל] הסוחרים מיחאניג'יס מהשלשה כפרים הנז' לצאת ידי חובתם בפרו"ע פרו"ת הארבע מיטרו"ס מיין על כל קאי"ק וקאי"ק שיביאו להכפר[ו]ים להגבאים שבזמן כאשר היתה באמנה אתם. וכמו כן על הקאיג'יס שבכל הכפרים נז' חובה מוטלת עליהם ליתן חתיכה אחת בכל שבוע ושבוע ליד הגבאים תכף ומיד ואם לא יוכל לתת בשבוע אחת ישרים בשניה או בשלשית למרבה עד השבוע הרביעי ואם יעברו שלש או ארבע שבועות ולא ירצה לתת הרשות נתונה להפרע מידם על כרחם שלא בטובתם וענוש יענש האיש המסרב בתורת קנס גרו"ש אחד אפי'לו בערכאותיהם ככתוב בדברי קדשם. וחייבים גבאי הזמן לעשות משמרות משמרות מעדת הקאיג'יס וחק זמן ינתן להם שילכו בים כשיקרה איזה מקרה ח"ו כל אחד ואחד בזמנו. וגזרה עומדת לעומת כל הקאיג'יס מהשלשה כפרים נז' כשיקראו הגבאים להמשמרה שהרי זמנה לשוטט למצוא לאיזה [נ"א: לאיש] הנטבע מהחוב המוטל עליהם להיות סרים ונשמעים להגבאים ולהזקנים שבהם לבל ימרו את פיהם וללכת בו ביום בלי שום התרשלות. ואם לא יוכלו ללכת מפני איזה אונס ימנו גברא בחריקיה ויאמר [נ"א: ויגמר] המצוה על שמו כי ממנה תוצאות חיים וכאשר גזרו אומר הרבנים קדמונים נ"ע [=נוחם ערן] אף על זה פקחנו עינינו על האנשים שעושים נדבה ר"ל [=רוצה לומר] גביה בים שבכפרים הנז' בכלל הקאיג'יס יחשבו וחייבים לתת החתיכה בכל שבוע ליד הגבאים שבזמן ואל יהיו סרבנים באותה שעה כי ממנה תוצאות חיים וכאשר גזרו אומר הרבנים קדמונים נ"ע אף על זה פקחנו עינינו על האנשים שעושים גביה בבתי כנסיות [וב]בתי מדרשות בבתי ובחצרות [נ"א: בחברות] ובבית החיים לשם ג"ח [=גמילות חסדים] בשמחות וגיל ועל אש[ו]ר ערן [נ"א: וזה דבר חדש אשר עור] לא היה. גזרנו אומר לבל יעשו כדבר הזה לבלתי יוכלו מקצתם להפרד מן החברה [הנז'] ולעשות אגודות אגודות לעשות גב[ו]יה הנז' כי לא לרצון יהיה להם. ומנהג אבותיהם בידיהם שמכפר חא"ס קייוא"י עד ייני מ[ע]אל"י יעשו גביה אחת לשם ג"ח [בנ"א: גמילות חסדים] ומגבול אייב'ה סאר[ו]א"י עד באלוק באזאר גביה שנית לשם ג"ח ומגאלטה עד [אורטה קייוא"י] ארנאוט קייוא"י גביה שלישית לשם ג"ח להגבאים שבכפרים נז' להם דוקא ולא לזולתם הרשות נתונה שיעשו הגביה מדי שבוע בשבוע במקומות הנז' ובבית החיים לשם ג"ח מהשלשה כפרים ויחלקום לשלשה חלקים בזמנים המוגבל[ו]ים כידוע ביניהם. והאיש אשר יעבור בריתו ועבר ועשה אחת אשר לא תעשנה מלבד שעובר ע"ד [=על דברי] חכמים ופורץ גדר אשר גבלו ראשונים ענוש יענש לפי ראות עיני הממונים שבזמן יאכל מפרי דרכיו והנשארים ישמעו ויראו אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה מצוה שיש לה קרן ויש לה

פירות לאכול מפירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא לעולם שכולו טוב ושומו עולם לנו ישכון בטח ישא ברכה מאת ה' המשולשת בתורה אורך ימים ושנות חיים ושלום יסיפו לו הלא כ"ד [=כה דבר] החו'תמים] לכבוד בעלי מצות גמילות חסדים חשון מש'נת] התק"ך ליצירה בקושטאנדינה יע"א. ושריר ובריר וקיים.
אברהם מיוחס. שלמה אלפאנדארי. אליעזר בכר משה הכהן.⁵¹

1771 .7

להיות שעדת רופיט הקאיג'יש של מתא קושט'נדינה] והכפרים אשר סביבותיה יש בידם מצוה רבה מגמילות חסדים מבקור חולים ולעניי הרופיט לתת להם מהקופה שיש ביניהם לעניי הרופיט בשמחות וגיל וכן לגבי הפכו ויותר גדולה מזו יש להם עוד מצוה רבה מעולה על גבה שעושים חסד עם המתים כי איש מישראל ח"ו שנטבע בים הולכים שלשה קאיג'ים לבקש הנטבע ועושים הוצאה רבה לפרנסת ההולכים לבקש והוצאות לזאבטי"ס סך רב כנודע ואינם יכולים לסבול כי קצור קצרה ידם מחוסר כל ובידם יש פתקאות מקדמת דנא מהרכבים שעשו להם סמוכות לקיום המצוה זו כי הוא חסד של אמת שעושים עם המתים. והנה עתה ראה ראינו אנחנו הבאים על החתום שרפו ידיהם מהמצוה זאת מחמת חסרון כיס ואין בידם יכולת לעשות. אשר ע"כ [=על כן] אנחנו הבאים על החתום הוזקנו לבקש הכנסה להרופיט נז' ולהחזיק במעוזם לקיום המצוה זאת שהוא חסד שעושים עם המתים ועם החיים והסכמנו וגזרנו אומר בכח התורה על כל גבאי חברת קברים וחברת תכריכין שיתנו חמשה למאה לעדת הקאיג'ים מכל מה שיטלו מבעל המת מהיום ואילך חק ולא יעבור בלתי שום דחיה וטענה כלל וע'ן'קר כדי שיוכלו לקיים המצוה של בקשת הנטבעים ח"ו [=חס וחלילה]. ולהחזיק במעוזם ולראיה בידם באנו על החתום בשליש אחרון לחדש חשון שנת חמשת אלפים וחמש מאות ושלשים ושתים ליצירה בקושטאנדינה ושריר וקיים.
שלמה אלפאנדארי. שלמה קמחי.⁵² רפאל יצחק ירושלמי.⁵³

[עד כאן בתעודה המקורית. מכאן תוספות במספר העתקות מאוחרות]
טופס משלשה פתקאות הללו נעתקו מהטופסים העיקריים מפתקאות מרבני עירנו עליונים למעלה תחתיים שניים ושלישים חדשים גם ישנים הכל בשלימות אות באות תיבה בתיבה בלי תוספת ומגרעת כלל ולמען תהיה האמת נהדר"ת ח"ש [=חתמתי שמי] בקושטא יע"א ויצבי וקיים.

רפאל חיים נ' ששון

נ"א: טופס פתקא דנא הועתק מגוף ספיר גזרתם מהמאורות הגדולים שלומי אמוני ישראל מעלת רבני עירנו עליונים למעלה ה' עליהם יחיו הכל בשלמות אות באות תיבה בתיבה. ולראית האמת ח"ש [=חתמתי שמי] וקיים.
רפאל חיים נ' ששון

אנחנו הבאים על החתום הודענו נאמנה איך זה הטופס הועתק מהתורף גוף אגרת ההסכמה

51 ככל הנראה בנו של ר' משה הכהן, מחכמי אסטנבול ומחבר הספר כהונת עולם.

52 מחכמי אסטנבול במאה השמונה-עשרה, בן למשפחה שהעמידה כמה וכמה רבנים נודעים במאות השמונה-עשרה והתשע-עשרה.

53 מחכמי אסטנבול במחצית השנייה של המאה השמונה-עשרה. ראו גם בורנשטיין, פנקס, עמ' 77-78.

העיקרית בחתימת הרבנים עליונים למעלה חלקם בחיים אות באות תיבה בתיבה לא פחות ולא יותר ועל דבר אמת ועדות צדק באנו על החתום והכל שריר ובריר ואמת ויציב ונכון וקיים. דוד בכ"ר משה ס"ט. חיים בכ"ר דוד אבורדאם ס"ט. שמואל מודעי ס"ט.⁵⁴

אנחנו ב"ד הבאים על החתום ראה ראינו את כל דברי האגרת הזאת העיקרית בחתימתם של הרבנים הנז"ל חלקם בחיים כי על כן דא תהא למיקם איך חובה מוטלת להתנהג ככל הכתוב ומפורש לעיל דלא להשנאה ועל דבר אמת באנו על החתום בקושט'א] והכל שריר ובריר ויציב וקיים.

חיים יעקב בכ"ר עמנואל דאנון.⁵⁵ אברהם ענבי ס"ט.⁵⁶ רפאל יעקב אסא ס"ט.⁵⁷ [=חתומים בהרכב זה בתקע"ד]

אנחנו הבאים על החתום הודענו נאמנה איך זה הטופס הנעתק מהתורף גוף טופס אגרת העיקרית בחתימת הרבנים שבזמנינו זאת אות תיבה בתיבה לא פחות ולא יותר ועל דבר אמת ועדות צדק באנו על החתום והכל שריר ובריר ואמת ויציב ונכון וקיים. [חיים ...] מזרחי עד. יוסף ן' מכיר. יעקב מאגריסו.⁵⁸

8. 1772

טופס. הודעתי נאמנה מפני קשט סלה. להיות כי זה מרת ימים בהייתנו [נ"א: בהיותי] בחבר עיר ביום המעמד יחד כולם עם שרי צבאות ישראל גבירי וטובי עירנו ה"י [=ה' ישמרם] באו לפנינו עדת רופיט הקאיג'ים השלשה חברות ידועות מגמילות חסדים ובקור חולים מתא באלא"ט וחא"ס קייוא"י ואורט"ה קייוא"י השוטטים בים לבקש את הנטבעים ח"ו באומרם כי זה ימים של צער להם מחמת שהוצאתם מרובה והכנסתם מעוטה ולא יוכלו לצאת ידי חובתם להספיק לצורך עניי [בקור חולים ממתא באלא"ט] הרופיט ועיקר הוצאותיהם כאשר הייתה באמנה כי קצור קצרה ידם באפ"ס דמי"ם ובאותו פרק רחם עליהם נכתב ונחתם פתקא רבי דינא והדת נתונה וגזרנו אומר ע"כ [=על כל] גבאי חברות תכריכין מכל כפרי קושטא על כל נפשות מת למאיש ועד אשה שמתפשר קרובי המת עם גבאי חברת קברים בעד קבורתו וכל הוצאותיו מכל מה שיטלו מבעל המת חייבים לתת חמשה למאה ליד הגבאים מהשלשה חברות הנז' כדי שיספיקו לצורך הוצאותיהם בזמנם ובשעתם כי השעה צריכה לכך ונכון הדבר בעיני אלדים והאדם כנראה מהפתקא שמסרנו לידם ומשם באר"ה [משחק מילים; כאן רוצה לומר: ובה מתפרש הדבר]. הן היום באו לפני גבאי השלשה חברות הנז' קובלים ומתרעמים באומרם כי מה הועילו חכמים בתקנתם שמו אותות"ם שפי"ר גזרתם שיתנו לכסף מוצא מאחר שאבדה

54 ככל הנראה קרובו של ר' חיים מודעי, שהיה מחשובי הרבנים באימפריה במחצית השנייה של המאה השמונה-עשרה, וחי בצפת, באסתאנבול ובאזמיר.

55 מחכמי אסתאנבול במחצית השנייה של המאה השמונה-עשרה. שם משפחה זה מצוי יותר בשטחי תרכיה שבתורכיה האירופית.

56 כנראה בן למשפחת הרבנים האסתאנבולית מן המאה השבע-עשרה. כיהן כממונה או"ה ברבע האחרון של המאה השמונה-עשרה, ושימש אחד מן הרבנים הכוללים של העיר. נפטר ככל הנראה בשנת 1812. ראו בורנשטיין, פנקס, עמ' 89.

57 אולי מצאצאיו של ר' אברהם אסא, מחכמי המאה השמונה-עשרה, שנתפרסם בתרגומי הלאדינו למקרא ולספרים אחרים. ראו גם בורנשטיין, פנקס, עמ' 66.

58 ואולי הוא מבני משפחת ר' יצחק מאגריסו, מחבר מעם לועז על שמות, ויקרא ובמדבר.

תקותם תרופה לא עלתה למחלתם כי לא הטו אזן גבאי חברות תכריכין כאשר הושת עליהם ומשמיטין עצמן הפנו עורף אין קול ואין עונה ואין כס"ף ולא יוכלו עוד שאתו לצאת ידי חובתם לקיים מצות אלהינו כדת מה לעשות. ויען כי המצוה הלזו יקרה היא רבת המעלות וזו היא חסד של אמת שעושים עם החיים ועם המתים כנודע הוזהקתי לדרישתם כי דינא קא בעו. ולפי שמקדמת דנא הנבון ומעולה כה"ר חיים אבוהב יצ"ו [=ישמרהו צורו ויחיהו] ב'אן] אלייה נ"ע [=נחו עדן] הקייאיה מכוללות עירנו יע"א הנו קבר באש"י מהשלושה חברות הנז' עשו אותו רבני מורשה גמור שישתדל לקחת כסף הקדשים מגבאי חברות הקברים מכוללות עירנו ולתתם בידם הנה כי כן להתמנות בדבר מצוה הנה נא הואלתי לעשות להם סמוכות. ובכן דא תהא למיקם ביד הקאבא"ר באשי המורשה הנז' איך הרשות נתונה בידו לקחת דמי פשר החמשה למאה הנז' מיד כל גבאי החברות מכל כפרי קושטאנדינה משפט שוה לכולם ממה שנוטלים מבעל המת. ואזהרה השמעת גזרה עומדת לעומתם לעשות משפט כתוב לתת לכסף מוצא החמשה למאה ביד המורשה הנז' מבלי יוכלו לפטור עצמם בשערי דחיות בשום צד כלל כי לא לרצון יהיה להם, כי ממנו תווצאות חיים להחיות רוח שפלים. ועל המסרב הרשות נתונה בידו להפרע על כרחו שלא בטובתו והנשארים ישמעו ויראו ושומע לנו [נ"א: לי] ישכון בטח וכל הנותן בעין יפה ואני אברכם הנה ברך לקחתי מפי עליון לו תצ"א כל חותמי ברכות שמים שלמטה מנה מלמעלה מאתים וכל אשר יעשה יצליח ולתקפה איסר להחזיק במצוה דרבים חתמתי שמי בקושטא יע"א בחדש שבט ש'נת] התקל"ב ויצ"ב וקיים.

שלמה אלפאנדארי.

1784 .9

טופס. להיות ששלשה חברות ידועות מגמילות חסדים ובקור חולים ממתא באלאט ומכפר חאס קייוא"י ואורטה קייוא"י יע"א מעדת רופ"ט הקאיקג"ס יש בידם מצוה רבה מזה שנים שנותנים מהקופה אשר ביניהם לעניי הרופיט בשמחות וגיל וכן לגבי הפכו ח"ו [=חס וחלילה] וגדולה מזו מצוה רבה שעולה על גבה שעושים חסד עם המתים כי איש מישאל ח"ו שנטבע בים שוטטים בים לבקש את הנטבע ועושים הוצאה רבה לפרנסת ההולכים לבקש את הנטבע ועוד הוצאות רבות לזאבטי"ס אשר אין להן שיעור כנודע לכל אנשי הרופ"ט והזקנים עדים. וזה ימים של צער להם מחמת חסרון כיס שהוצאתם מרובה והכנסתם מעוטה ולא יוכלו לצאת ידי חובתם להספיק לצורך עניי הרופ"ט וליתר הוצאותיהם כאשר היתה באמנה כי קצור קצרה ידם באפס דמים. ובאותו פרק כחס עליהם נכתב ונחתם פתקא דבי דינא והדת נתנה וגזרו אומר ע"כ [=על כל] גבאי חברת קברים מכל כפרי קושט"א יע"א ע"כ נפשות מת למאיש ועד אשה שמת[פשרים] קרובי המת עם גבאי חברת קברים בעד קבורתו וכל הוצאותיו מכל מה שיטלו מבעל המת חייבים לתת חמשה למאה ליד הגבאים מהשלשה חברות הנז' כדי שיספיקו לצורך הוצאותיהם בזמנם ובשעתם כי השעה צריכה לכך ונכון הדבר בעיני האלקים שידם (?) כנראה מפתקא אשר בידם. הן היום באו לפנינו גבאי השלשה חברות קובלים ומתרעמים באמרם כי מה הועילו חכמים בתקנתם שמו אותם שפיר גזרתם שיתנו לכסף מוצא מאחר שאבדה תקותם תרופה לא עלתה למחלתם כי לא הטו אזן גבאי החברות התכריכין כאשר הושת עליהם ומשמיטים עצמם הפנו עורף אין כל ואין עונה ואין כסף. ולא יוכלו עוד שאת לצאת ידי חובתם לקיים מצות אלהינו כדת מה לעשות. ויען כי המצוה הלזו יקרה היא רבת המעלות וזו היא חסד של אמת שעושים עם החיים ועם המתים כנודע הוזהקנו לדרישתם כי דינא קא בעו. ויען שמקדמת דנא היה הנבון ומעו'לה] ה"ר חיים אבוהב בכר אליא קייאיה מכוללות עירנו היה קאבא"ר באש"י מהשלשה חברות האמורות וה"ר חיים הנז' חלף הלך לו לבע"ה [=לבית עולמו הצדק] וחלי"ש [=וחיים לכל ישראל שבק] הן

היום התרצו ויאתו יחד כלם הג' חברות הנז' ומנו לקאבא"ר באש"י להח'כס] המעולה כמה"ר יוסף אגוזי בכר חיים⁵⁹ ה"י [=ה' ישמרהו] אשר הוא היום קייאייא כוללות עירינו יע"א [=כוננה עליון אמון ומרצונם הטוב והגמור עשו אותו בפנינו מורשה גמור לבקש להם מנוחה שישתדל לקחת כסף הקדשים מגבאי חברות הקברים מכוללות עירינו ולתתם לידם. הנה כי כן להתעסק בדרך מצוה הנה נא הואלנו לעשות להם סמוכות. ובכן דא תהא למיקם ביד הקאבא"ר באש"י המורשה הנז' וכר] איך הרשות נתונה בידו לקחת הפשר החמשה למאה הנז' מיד כל גבאי החברות מכל כפרי קושטא יע"א משפט שוה לכלם ממה שנוטלים מבעלי המת. ואזהרה השמענו גזרתינו עומדת לעומתם לעשות משפט כתוב לתת לכסף מוצא החמשה למאה ליד המורשה הנז' מבלי יוכלו לפטור את עצמם בשערי דחיות בשום צד כלל כי לא לרצון יהיה להם כי ממנו תוצאות חיים להחיות רוח שפלים. ועל המסרב הרשות נתונה ביד המורשה הנז' להפרע על כרחו שלא בטובתו והנשארים ישמעו ויראו ושומע לנו ישכון בטח וכל הנותן בעין יפה ואנחנו נברך מפי עליון לו תצ"א כל חותמי ברכות שמים מלמטה מנה מלמעלה מאתים ולתקפא איסר להחזיק המצוה דרבים חתמנו שמונתו בקושטא/נדינה] כסלו ש'נת] התקמ"ה ושריר וקיים.

חיים יעקב המון.⁶⁰ הצעיר יאודה בכמה"ר נתן מיוחס.⁶¹ אליא פאלומברו.⁶²

1800 . 10

אנחנו גבאי הזמן מעדת רופ"ט הקאיג'יס בכפר חאס קייואי וגבאי הזמן מעדת רופ"ט המאנאפיס מהכפר הנז' והקבר באש"י משתי כיתות הנז' הבאים על החתום הודענו נאמנה על אודות ריב ומצה שעבר בין השתי כיתות הנז' על אודות הגביות שנעשות בשמחות וגיל וגדלה שלהבת המריבה ביניהם עד לשמים וכדי להשקיט המריבה ביניהם פשר דבר נעשה ביניהם בזה האופן שנתחייבו עדת רופ"ט המאנאפיס וחייבו לכל הבאים אחריהם דור אחר דור לתת לעדת רופ"ט הקאיג'יס עשרה גרו"שיש לשנה מידי שנה בשנה בזה האופן חמשה גרוש'ישן בחג הסכות וחמשה גרוש'ישן בחג הפסח תכף לדרישה בלתי שום דחייה מלך ושוב ובלתי שום טענה אפשרית שבעולם כלל וכל הגביות שעושים השתי כיתות הנז' בין בתשעה באב ובין בחגים ובמועדים ובפורים הכל כאשר לכל נתחייבו השתי כיתות הנז' להביאו לאמצע בנאמנות גמורה בלתי העלמה והטמנה ויתחלקו ביניהם כל דמי הגבייה מחצה למחצה חלק כחלק שוה בשוה וגם נתחייבו השתי כיתות הנז' וחייבו לכל הבאים אחריהם דור אחר דור להתנהג ביניהם באהבה ואחיה שלום ורעות איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק והובררו ביניהם שכשיבואו השתי כיתות הנז' לגבות בשמחות וגיל יגבו עדת רופ"ט הקאיג'יס בתחילה ואחריהם יגבו עדת רופ"ט המאנאפיס אך אמנה שאם יתעכבו עדת רופ"ט הקאיג'יס מלב[ו]א לגבות בשמחות וגיל עד שלש שעות מהלילה אז הרשות נתונה לעדת רופ"ט המאנאפיס לגבות הגבייה קודם עדת רופ"ט הקאיג'יס ויהיה (?) שם מהגביות בשמחות וגיל מהשתי כיתות הנז' בזה האופן

59 יוסף אגוזי זה הוא ככל הנראה בן למשפחת אגוזי הרומניוטי, שכניה ידועים במאות השש-עשרה ושבע-עשרה.

60 חיים יעקב בר' עמנואל המון היה מחכמי אסתאנכול במאה השמונה-עשרה. בן למשפחת חכמים ורופאים מיוחסת, שנודעה מאז המאה השש-עשרה. ראו עליו בורנשטיין, פנקס, עמ' 70.

61 על ר' יאודה מיוחס זה ראו בורנשטיין, פנקס, עמ' 85.

62 אב"ד או"ה באסתאנכול משנות השבעים של המאה השמונה-עשרה, ובשלהי שנות השמונים היה חבר בי דינא רבה ואב"ד העיר. אף בנו יעקב היה מחכמי העיר. בדפוס הופיע רק ספרו יד המלך. בישיבתו נתחנכו כמה מגדולי חכמי העיר ברוד שלאחריו. ראו בורנשטיין, פנקס, עמ' 90.

שעדת רופ"ט הקאיג'יס יעשו הגביה לשם גמילות חסדים ועדת רופ"ט המאנאפ'יס יעשו הגבייה לשם שמירת חולים ובפירושא איתמר איך הרשות נתונה לעדת רופ"ט המאנאפ'יס לגבות את [..]רה ביום השישי בקאשיק"ה. כל האמור סברו וקבילו השתי כיתות הנז' קבלה אמיתית באהבה ואחזה עליהם ועל הבאים אחריהם דור אחר דור עד כי יבא שילה בל ימוט לעולם כסמוכין דרבנן הי"א ואטיבותייהו קא סמיכנא ועל דבר אמת וצדק לעדה ולראייה להשתי כיתות הנז' באנו על החתום בחדש אייר שנתנו זאת הת"ק וששים וסימניך כי ישרי"ם ררכי ה' לפ"ק בקושט'אנדינא] והכל שריר ובריר ואמת ויציב וקים.
נסים מנחם גרשון. [...]. מזרחי. בנימין קאראקו. ⁶³ משה בצלאל ס"ט.

עדת הקאיג'יס

צ"ל ⁶⁴ יום טוב שילוני. צ"ל יאושע ישראל. צ"ל שלום ריוח. צ"ל חיים ישראל. צ"ל יאודה אפיא. צ"ל ישראל ו' יקר. צ"ל דוד אשכנזי. צ"ל מרדכי אשכנזי.

עדת המאנאפ'יס

צ"ל משה קורדובה. צ"ל דניאל פוניס. צ"ל רפאל חנוכה. צ"ל אברהם ברכה. צ"ל משה פינטו. צ"ל חיים אלריויס (?). צ"ל אברהם גרשון. צ"ל משה הלוי. צ"ל דוד טובי. צ"ל אברהם קאריאו. צ"ל יצחק סאדרינה (?).

אנחנו ב"ד הבאים על החתום ראה ראינו את כל הרשום בכתב יושר לעיל על אודות שלהבת המריבה שנפלה בין שתי הכיתות ופשר דבר נעשה ביניהם להשקיט המריבה כנז"ל והנה אנחנו מאשרים ומקיימים ככל הכתוב ומפורש את כל אשר עשו יפה בעתו וגזרנו אומר להשתי כיתות הנז' לאשר ולקיים ככל ככתוב ומפורש לעיל והאיש אשר יעשה בודון לעבור על אחת מן הנז"ל ניתנה רשות ביד הקבר באש"ש לענוש אותו למראה עיניהם הן לענוס נכסין ולאסורין ולמכתב לחזקיהו באנו על החתום ושריר ובריר וקים.

חיים יעקב בכר עמנואל דאנון. משה (? [..] בכר [...]) שיגורא (?). אברהם ענבי ס"ט.

11. 1814

טופס. אנחנו מתי מספר הקאיג'יס הנקראים בשם מאנאפ' קאיג'ילארי הבאים על החתום ראה ראינו שעיררויה [!] מפרוד הלבבות אשר בתוכינו אין איש שם על לב על החולים דלים ואביונים אשר בתוכינו מוטלים על ערש דוי מחוסר כל ואין איש אשר ישגיח עליו ומה גם הסגת גבול אשר בתוכינו ולא נשאר מקום לפרנס את עצמינו טפינו ועוללנו לחם לפי הטף הן מחמת הסגת גבול הן מחמת שבטלה ה[אחדות]?... בתוכינו כי ע"ז קמנו ונתעודד למה נגרע לבלתי היות אנחנו כלנו חברים בשאר החברות ולפקח ולהשגיח על הצדקה שמגנא ומצלא וצדקה תציל ממות ממיתת עצמה וכ"ש ממיתה משונה ח"ו. ועינינו הרואות לאחינו בני ישראל דלים ואביונים הבאים בנשף בערב יום באישון לילה לסקאל"ה [=למעגן] של באלוק באזאר כדי לבא אל ביתם ומפני חסרון הקאיג'יס על כרחם שלא בטובתם נותנים דמי הלחם לשכר הקאיג' כדי לבא לכיתם. כי על זה באנו אנחנו במקום אחד ובהסכמת ממוני הכפר שבזמן

63 בנימין קאראקו נזכר כבעל נכסי דלא ניירי: ר' יוסף אלפנדארי, פרת יוסף, אומיר תרכ"ח, חו"מ, ט, פט ע"ב. תודה לקוראת המאמר על המידע.

64 ציוויה לחתום. וראו לעיל הערה 29 ולהלן במספר 18, עמ' 132.

החלטנו מאמר קיים בשפה אחת ובדברים אחרים וחוך מהחייב אשר עלינו לתת פ"א [=פרוטה אחת, ואולי צ"ל פא' (רה)] בכל שבוע להחברה מג"ח של הקאיקג'יס עפ"י התקונים והסייגים אשר להם באגרת חתומה מרבנן תקיפי ארעא חלקם בחיים כל ימוט לעולם הנה אנחנו הוספנו על הצדקה ונתחייבנו עצמנו בח"ג [=בחיוב גמור] בקגמ"ו [=בקנין גמור ושלם] שנטלו אחרים מידינו ובש"ח [=ובשבועה חמורה] בכל תקף לקיים עלינו את התקונים המתבארים. ראשית כל מדבר בצדקה נתחייבנו לעשות קופה בפני עצמינו ומנינו גבאים על הקופה הנז' לה"ר שלמה מזל טוב יצ"ו [=ישמרהו צורו ויחיהו] לה"ר יצחק נתן יצ"ו ולה"ר יצחק מיריס יצ"ו ונתחייבנו לתת כל איש ואיש פא' (רה) אחת בשבוע תכף לדרישת האיש המופקד על הגבייה בלתי דחיה מלך ושוב והמעוה הוא יהיו מופקדים לצורך העניים ואביונים אשר בתוכנו בימי חוליים ואבלם ח"ו ובשמחות וגיל קצבה קצובה בזה האופן להחולה עשרים פ' (ראס) בשבוע אבל עשרים פא' (ראס) אבי הבן ארבעים פא' (ראס). עוד נתחייבנו שלא להסיג גבול זה לזה בשום צד ואופן להיתנו מובטחים על הבורא יתברך הזן ומפרנס מקרני ראמים ועד בויצי כנים בחייב עלינו שכיון שעלה עמוד השחר אינם יכולים אנחנו ללכת להקאיק בשום צד ואופן כי אם ללכת לבית הכנסת ולהתפלל תפילת שחרית ואח"כ ילך לעסקינו. ובעד אחינו בני ישראל הבאים בנשף בערב יום לאיסקאלה של באלוק באזאר נתחייבנו ללכת [...] אכת מהקאיקי שלנו לאיסקאלה של באלוק באזאר ולעת ערב להביא משם לאנשים דלים ואביונים למלא את הקאיק מהם עד ט"ו אנשים ויתנו שכר בקע לגולגולת שתיים לבנים אם לא יהיה רוח סערה בים שאם יהיה רוח סערה בים יהיה השכר פא' (רה) אחת ויהיה הרוחה לאחינו בני ישראל ולא יהיו נודדים לבקש קאיק מאיסקאלה לאיסקאלה ולתת דמי הלחם אשר להם כדי לבא לביתם. וכן ילכו מקצת מהקאיקי שלנו לאיסקאלה של ייני קאפי למלא את הקאיק מש(ה)א ט"ו אנשים ויהיה שכרו לבן אחד. עוד נתחייבנו לסור למשמעת הגבאים ע"כ עסקינו לקיום והעמדת כל התקונים הכתובים באגרת הזאת וכי יהיה ריב בין [לרעהו] נתחייבנו למשפטנו לפני גבאי הזמן ולפי ראות עיניהם ישפוטו. ויען שהחברה הלזו היא סמוכה להחברה מהבאקאלי"ס של כפר חאס קייואי יע"א, כי על זה אם הגבאים לא יוכלו להשוות את הבעלי הריב, הנה יגישו משפטם לפני פקידי הבאקאלי"ס ולפי ראות עיניהם ישפוטו לחייב את החייב ולזכות את הזכאי שפקידי הבאקאליס המה יהיו עלינו לראש ולקצין. ונתחייבנו לסור למשמעת פקידי החברה מהבאקאליס ע"כ מה שיגזרו עלינו על הן הן ועל לאו לאו ומידי שנה בשנה חייבים הגבאים בעלי הקופה מחברתנו זאת לעמוד לחשבון עם פקידי החברה מהבאקאליס וכל המעות הנותרים בקופה מעתה נתחייבנו לתת אותם לפקיד(י) מהבאקאליס להחברה שלהם מבלי יכולין אנחנו לעשות מהם לא כלי כסף ולא כלי נחושת לשם חברתנו יען שחברתנו זאת היא בשם החברה מהבאקאליס דוקא. כל זה הסכמנו ועשינו ונתחייבנו לאשר ולקיים כל האמור לכל זמן ואפי' (לו) עד שלשים שנה והאיש אשר יעשה בזדון לעבור על אחת מן האמור מלבד שעובר על שבועת אלהים גדול עונו גם ענוש יענוש כסף אשר לפי ראות פקידי החברה מהבאקאליס וחייב העובר לפרוע דמי הקנס ואפי' (לו) מהגלימה דאכתפיה. וכל האמור נעשה ונגמר בק"ג [בקנין גמור] מ"כ שנטלו אחרים מידינו ובשבועה חמורה בכל תקף ע"ד [=על דעת] המב"ה [=המקום ברוך הוא] וע"ד הנב"א [=הנשבעים באמת] בבטול כל מודעי ע"ס וכו' ובפיטול עדיהן לדעת הרשב"א ז"ל וההוה חדש שבט התקע"ד בקוסטא ושריד ונכון וקיים.

שלמה מזל טוב. יצחק נתן. יצחק מיריס. ידידיא בכר אליא. יוסף ו' ששון. יעקב אשכנזי. סעדיא מזרחי. נתן ו' שוהם. יצחק בכר אליא. שבתי נמר. יוסף צרפתי. דוד בכר נסים. יצחק משולם. שמעון עושקי (?). אברהם חלב. יאודה מארגינלי. יקים פלומבו. מרדכי מדינה. משה ג'בילי. דוד סיד. ישראל יקר.

ונוסף עוד ישראל סוריאינו. נהוראי 'ן' עזו. יעקב קאסטוריאינו. יוסף לוי אישקיינביגאלי. אברהם אנג'יל איקסירג'י.

טופס. לפנינו עדים ח"מ באה עדת הקאיג'יס מאנאפ' קאיג'ילארי הכתובים שמות לעיל במספר שמות אחד ועשרים אנשים הי"א ומטוב רצונם ומהשלמת דעתם בלי שום זכר אונס כלל נתחייבו בקנין גמור מעכשיו כראוי ובשבועה חמורה בכל תקף לאשר ולקיים עליהם את כל דברי האגרת הזאת בלי שום שינוי כלל וקנינו מיד כלם קנין גמור מעכשיו כראוי במנא דכשר למקני ביה ונשבועו שבועה חמורה על דעת המב"ה ועל דעת הנב"א לקיים כל האמור בבטול כל מודעי וכו' והכל ש"ו [=שריר ובריר] וקיים. רפאל אברהם זאבארו. שמואל מודעי ס"ט.

טופס. אנחנו ב"ד הבאים על החתום ראה ראינו את כל דברי האגרת הזאת אשר תקנו עדת הקאיג'יס הנקראים בשם מאנאפ' קאיג'ילארי כאשר כתוב ומפורש לעיל יפה עשו יפה תקנו לש"ש [=לשם שמים] נתכוננו וכל כונתם לקיים עליהם מצות הצדקה הגם (!) ג"ח [=גמילות חסדים] לאנשים דלים ואביונים הבאים לאיסקאלה של באלוק באזאר וייני קאפי בנשף בערב יום באישון לילה להביאם להכפר כאמור לעיל לשם מצוה כונתם ידינו תכון עמהם וחובה מוטלת על כל העדה הנז' לעיל לאשר ולקיים את כל הכתוב באגרת הזאת דאריה דשבועתא רביע עליהו ואם באיסקאלה של ייני קאפי לא יניחו להקאיג'יס הנז' לטול אנשים משם חייבים ללכת באון קאפאן או באיסקאלה אחרת. והאיש אשר יעשה בזדון לעבור על אחת מן האמור מלבד דעבריינא יתקרי וגדול עונו מנשוא גם הרשות נתונה לפקידי החברה מהבאקאליס להעניש את האיש ההוא כסף אשר בכל הכח הבא מידם ושארית ישראל לא יעשו עולה יצו ה' את הברכה במעשה ידיהם ולהחזיק במעוזם באנו על החתום בחדש אדר דהאי שתא התקע"ד בקושטא ושריר ובריר וקיים. יעקב בכר עמנואל דאנון. אברהם ענבי. רפאל יעקב אסא.

טופס זה יצא ונעקר מטורף (!) גוף העיקרי לא נגרע ולא נתוסף ממנו אות תבה בתבה ולא נתוסף שום דבר מחדש זולת שלשה אנשים שנתוספו מחדש והם נקבו בשמות ישראל סוריאינו נהוראי 'ן' עזו יעקב קאסטוריאינו וקבלו עליהם את כל דברי האגרת הזאת בק"ג [=בקנין גמור] מ"כ ובשבועה חמורה על דעת המב"ה [=המקום ברוך הוא] ועל דעת הנב"א [=הנשבעים באמת] ולהיות אמת את כל דברי האגרת הזאת שהוא נעקר מטורף (!) גוף העיקרי ועל ג' האנשים הנז' שקבלו את כל דברי האגרת הזאת באנו על החתום כיום ט' לח' תמוז תקע"ה וש'בו"ק = ושריר ובריר וקיים]. חיים יצחק אבוררהם.

12. 1814

י' רופא, ספונות י' (תשכ"ו), עמ' תרכה-תרכז] אנחנו ב"ד היושב על המשפט פה עיר עז לנו קושטאנדינה יע"א, מהודעין אנחנא איך כן באו אלינו גבאי החברה של ג"ח מעדת הקאיג'יס ופתשגן הכתב יוצא מתחת ידם מרכנן תקיפי אשר קדמונו חלקם בחיים, ושם נאמר איך מימי עולם ושנים קדמוניות זאת עשו להם מצוה רבה ויק(י)רא, שתקנו להם קופה מיוחדת לתת בתוכה איש איש אשר ידכנו לבו פר'לוטה] אחת בכל שבוע מדי שבוע בשבוע לחונן דלים ואביונים שביניהם בשמחות וגיל וכן לגבי הופכו ח"ו. זאת ועוד אחרת שאם ח"ו ישמע בעיר

ששום בר ישראל נטבע בים, שולחים מביניהם מתי מספר ללכת דרך ים יום או יומים לעשות חפוש מחפוש אולי ימצא הנטבע להביא אותו לקבורה, וזו היא חסד של אמת שעושים עם המתים ועם החיים, והכל כאשר לכל מוציאים כל ההוצאות מהקופה הנו'. וגם המאנאפ'ים שבכפרים השטים דרך ים בקאיג'ים שלהם נתחייבו לתת להקאשיקה בכל שבוע כי גם המה מעדת הקאיג'ים יחשבו, כנראה מהפתקאות שבידם דור אחר דור חלקם בחיים. והמצוה הזאת מפקנא אית לה ומעלנא לית לה כי אם החתיכה הנו' בכל שבוע. ועוד שהמייחאנאג'ים המביאים קאיג'ים של יין לכפרים נרבה רוחם אותם ומביאים ארבעה [עמ' תרכו] מיטרו'ים של יין בכל קאיג'וקאיג' בלא כסף ובלא מחיר הוצאה כלל. ותועלת אותו היין הוא להקאשיק'ה נו' ככתוב כל זה בפתקא שבידם. ושם נאמר על כי נרפו מהמצוה הלזו חזרו ויסדו אותה והחמירו הרבנים זלה"ה בכח התורה הקדושה והתמימה על כל המיחאנאג'ים שבמתא באלאט וכפר חאס קייואי ואורטה קיואי לצאת י"ח הארבעה מיטרו'ים הנו' בכל קאיג'וקאיג' שהם מביאים ולמוסרם ביד הגבאים שבזמן כאשר היתה באמנה. וכמו כן על הקאן'קאיג'ים שבכל המקומות הנו' חובה מוטלת לתת החתיכה הנו' בכל שבוע וקאיג'ים ובאלוקג'ים השטים דרך ים המה מכלל קאיג'ים יחשבו. ואף גם זאת גזרו אומר הרבנים עלינונים על האנשים שעושים גביה בכתי כנסיות ובכתי מדרשות ובחצרות ובית שמחות וגיל ובכית החיים לשם ג"ח לכל יוכלו לעשות כדבר הזה ולבלתי יוכלו ליפרד מקצתם מן החברה הנו' אגודות אגודות לעשות גביות, כי אם מכפר חאסקיואי עד כפר ייני מעלי יעשו גביה אחת לשם ג"ח, ומגבול אייב'ה סארי עד באלוק באזאר גביה שניה לשם ג"ח, ומגאלאטה עד ארנאאוטקיואי גביה שלישית לשם ג"ח, ולהגבאים שבכפרים הנו' להם דוקא הרשות נתונה שיעשו הגביה מדי שבוע בשבוע במקומות הנו' בכל הבתי כנסיות ובשמחות וגיל ובכית החיים לשם ג"ח מהמקומות הנו' ולא לזולתם. ועוד נתפרש בפתקא הנו' איך ראה ראו פתקא ראייה דבי דינא שבידם מגיד אומר איך עלתה הסכמתם על כל גבאי חברות הקברים והתכריכין לתת לכסף מוצא לעדת הקאיג'ים חמשה למאה מכל מה שיטלו מבעלי המת והחמירו מעלת הרבנים נו' על כל גבאי החברות לבל ישנו את תפקידם. ואף כי לעיתות כאל השוו את מידותיהם ונוטלים עדת הקאיג'ים הנו' סך קצוב מכל מחוז מיד גבאי החברות בכל שנה ושנה עכ"פ [=על כל פנים] רצינו לפרש ההסכמה נו', שאם באיזה זמן לא ירצו שני הצדדים נו' לתת דבר קצוב בכל שנה וירצו לחזור לאיתנם הראשון מהחמשה למאה הנו' שבתחילה יוציאו גבאי החברה הוצאות תכריכי המת ומן הריוח הנשאר בידם זה יתנו חמשה למאה לגבאי חברת הקאיג'ים הנו'. ובכן הנה אנחנו ב"ד הבאים ע"ה, אזהרה השמענו (כ) [וביהודה ועוד לקרא, אחר שכבר גזרו רבני עירנו יע"א חלקם בחיים לקיים כל דבר ככתוב ומפורש לעיל הן על הקאיג'ים שבבאלאט וחאסקיואי ואורט'ה קיואי, הן על המאנאפ'ים והבאלוקג'ים השטים דרך ים, לתת החתיכה נו' בכל שבוע ליד גבאי הזמן חק בל יושבת, וגם על המיחאנאג'ים הדת נתונה להביא ארבעה מיטרוס של יין בכל קאיג'וקאיג' בלתי שום הוצאה לתועלת הקופה נו' כמפורש לעיל. וגבאי החברות די בכל אתר ואתר עליהם גם כן המצוה הזאת וחובה [עמ' תרכז] מוטלת לתת לכסף מוצא ביד הגבאים מחברת הקאיג'ים או קצבת החמשה למאה או הקצבה להם לתת בכל שנה ושנה כמפורש לעיל. ויען שהפקידים המשגיחים ע"כ ענייני החברה מג"ח של הקאיג'ים הנו' חלפו הלכו להם, ע"כ הוכשר בענייני ומנינו פקידים ומשגיחים על עדת הקאיג'ים הנו' להאנשים האלה טובים השנים הח' [כס] המ' [עולה] כה"ר יאודה הכהן יצ"ו [=ישמרהו צורו ויחיהו] והח' [כס] המ' [עולה] כה"ר מנחם פראנסיס יצ"ו, לפקח ולהשגיח בכל ענייני עדת הקאיג'ים הנו' כיד ה' הטובה עליהם ועל פיהם יקום דבר. ולמכתב לחזקיהו ולראייה בידם באנו אל החתום בחדש כסליו משנתינו הת"ק ושבעים וחמש ליצירה פה עיר עז לנו קושט"א יע"א. ושריר ובריר וקים.

עוד זה מדבר כתב הנשתון מעשה ב"ד הצדק שם נאמר איך בח'ודש] סיון משנת התק"ס ותשע, נתרעמו עדת הקאיג'ים על אנודות שעדת המיחאנאג'ים נרפים הם ולא אבו לתת הארבעה מיטרוס הנז', ועלתה הסכמתם שיתנו המיחאנאג'ים מן היום הוא והלאה סך ששים פר'וטה] ע"כ קאי"ק וקאי"ק שהם מביאים מהכפרים ליד הקאיג'ים הנז'. וגם המיחאנאג'ים שבכפר קושונג'וק יע"א גם המה בכלל ההסכמה הם נכללים וחיבים המיחאנאג'ים המביאים יין מהכפרים לכפר קושונג'וק יע"א לתת פר'וטה] בעד כל קאי"ק וקאי"ק כאשר בא הדבר מפורש במעשה ב"ד הצדק הנז'. ומעתה תהא למיקם ביד הקאיג'ים הנז' וביד המנהיגים והמשגיחים עליהם על כל הנז' לעיל ואינש לא ימחא בידיהו. ושרירי וברירי וקים שנית. חיים קמחי.⁶⁵ ישראל אלאטיף ס"ט. משה בכר אליהו קצינו.⁶⁶

13. 1825

טופסים הללו נעתקו מגוף הפתקאות העיקריות שפי"ר גזרתם משלומי אמוני ישראל המאורות הגדולים הרבנים עליונים למעלה ה' עליהם יחיו הכל בשלימות אות באות תיבה בתיבה. בלי תוספת ומגרעת ובהיות האמת נהדר"ת חתמתי שמי פה קושטא יע"א ביום שנים לחדש אייר בו ביום (? נעתק'ון משנת התקפ"ה ליצירה. רפאל שבתי ן' שהם [?]⁶⁷

14. 1833

להיות כי זה דרכם של ישראל עדת הקאיג'ים הידועים בעירנו זאת יע"א במתא באלאט יע"א ושככפר חאס קייואי יע"א שהם משתדלים ומחזיקים במצות גמילות חסדים והוא כשח"ו נטבע איש מבני ישראל בים הנה עדת הקאיג'ים נז' משתדלים בכל עז לזכותו לקבורה וזה ידוע מימי עולם ושנים קדמוניות ורבנן קמאי האיתנים מוסדי ארץ לקדושים אשר בארץ המה זיע"א החזיקו בידם ותקנו להם הכנסות לצורך מצות ג"ח הנז' כמפורש יוצא באיגרות ופתקאות שבידם ומשמם בארה. והנה עדת הקאיג'ים שבכפר חאס קייואי יע"א עם עדת הקאיג'ים שבכפר פירי פאש"ה יע"א הסמוך לחאס קייואי יע"א נשתנו ביניהם מזה זמן מה והוא שהקאיג'ים שבכפר פירי פאש"ה יע"א גובים קצת הכנסות מהמצות ג"ח נז' על ידם מכפר נז' ונותנים להקאיג'ים שבחאס קייואי סך עשרה גרו'שיש] בכל חג הפסח וסך עשרה גרו'שיש] בחג הסוכות של כל שנה ושנה כך היה מנהגם מאז ועד הלום ומההכנסות שהיו גובים הקאיג'ים שבכפר פירי פאש"ה יע"א הם היו גומלי חסדים עם העניים והחולים מהקאיג'ים שבכפר נז'. והן עתה באו בפנינו ב"ד הבאים ע"ה גבאי הקאיג'ים שבכפר חאס קייואי יע"א ה"ר יצחק קאפואנו וה"ר יהודה פינטו וה"ר מרדכי ליאון. והגבאים של הקאיג'ים שבכפר פירי פאש"ה יע"א ה"ר חנניה ב' יהודה וה"ר מרדכי ציון ה"י [=ה' ישמרם] ונשתנו ביניהם באופן זה דהיינו שבכלל ההכנסות הידועות לסייוע המצוה נז' הנה מכללם הם שגובים פעם אחד בשבוע בכתו כנסיות וגם כשנטבע ח"ו איזה מבני ישראל דרך ים פורשים טאפיט"י אחד באמצע השוק וגם גובים וסובבים בחצרות וגם נותנים הקאיג'ים כמה פאראס בכל שבוע הנקרא ביניהם קאשיק"ה. וגם

65 ר' רפאל חיים קמחי היה מחכמי אסתאנבול ומחכמי או"ה, לפחות מאז שנת תקמ"ה. נפטר ככל הנראה בשנת תק"ף. ראו בורנשטיין, פנקס, עמ' 96-97.

66 ר' ישעיה משה בר' אליהו קצינו, מחכמי אסתאנבול ברבע הראשון של המאה התשע-עשרה, אב בית דין, וככל הנראה ראש בי דינא רבה. נזכר בכמה מכתביהם הנדפסים של מחברי זמנו.

67 מחכמי אסתאנבול ברבע הראשון של המאה התשע-עשרה. כיהן בין השאר בבית דין ממוני או"ה ובבי דינא רבה. על האיש ראו בהרחבה בורנשטיין, פנקס, על פי המפתח.

הולכים לבתי הבעלי בתים בשמחות וגיל בטאס"ה וגובים לשם החברה נז' וגם גובים בפורים ובט"ב (=ובט' באב) לשם החברה הלזו. הנה כי כן נשתוו ביניהם באופן זה דהיינו שעדת הקאיג'יס שבכפר פירי פאש"ה יע"א יהיו גובים ההכנסות נז' הנקובות בשם לעיל מהמחוז הנקרא דיר"י הידוע בכפר פירי פאש"ה יע"א עד מחוז ייני מעלי ועד בכלל והם יחלקו מעות ההכנסה נז' לעניים וחולים שברופ"ט נז' הדרים מהדיר"י עד ייני מעלי בכלל ואין לקאיג'יס שבכפר חאס קייואי יע"א חלק וזכות כלל באלו ההכנסות כלל הנגבים מהדיר"י עד ייני מעלי בכלל כאמור ובפירושה איתמר שאם ח"ו נטבע איזה עם (?) מבני ישראל בים הנה כל ההוצאות שייצטרכו להוציא כדי לזכותו לקבורה עלי של הקאיג'יס שבכפר חאס קייואי יע"א [ליהודר. וע"פ האמור הוסיפו הקאיג'יס של פירי פאש"ה נז' הקצבה נז' ונתחייבו לתת לקאיג'יס של כפר חאס קייואי יע"א סך ארבעים גרו'שיש] לשנה. עשרים גרו'שיש] בחג הפסח וסך עשרים גרו'שיש] בחג הסוכות בכל שנה ושנה ככה התנו להיות מתנהגים והולכים עד כי יבא שילה שלא לחזור בהם כלל. והכל היה בהסכמת הקאבאר באש"י הידוע לקאיג'יס של כפר פירי פאש"ה יע"א ה"ה הח'כס] המ'רומס] נז"י (?) כמה"ר חיים מזרחי ירושלמי ה"י. ויען כי דרוש דרשו שני הצדדים נז' להעלות על ספר ובדיו מה שנשתוו ביניהם כאמור כדי שלא לחזור בהם ולא לשנות דבר או חצי דבר מכל האמור ומגמתם להיותם מתנהגים עפ"י האמור עד כי יבא שילה כדי שלא יהיה שום קטטה ומריבה ביניהם אי לזאת הוזקקו לדרישתם וכתבנו כל מה שקבלו בפנינו שני הצדדים כאמור. ולמכתב לחזקיה"ו באנו ע"ה [=על החתום] וההוא בשליש אחרון לחדש תמוז מש'נת] התק"ץ ושלש ליצירה פה קושטא יע"א והכל שריר ובריר וקיים. ואנחנו ב"ד הבאים ע"ה ידענו שיפה עשו ונשתוו ביניהם שמתוך כך מחזיקים במצוה הלזו באהבה ואחוה שלום ורעות ולא יבואו לידי קטטה ומריבה וכגון דא כל לגבי דידן ההשוואה הלזו היא נכונה וחזקה שארית ישראל לא ידברו כזב ולא ישנו דבר וחצי דבר מכל האמור ואיש על מקומו יבא בשלום כי ראה ראינו שהכל עשו יפה בעתו. ולמכתב לחזקיהו באנו על החתום ודין קיומה שנית ויתקיים.

אברהם גבאי ס"ט.⁶⁸ אליעזר די טולידו ס"ט.⁶⁹ אברהם [...] [...] חזקיהו ... ס"ט.

1833. 15

להיות שמימות עולם ומשנים קדמוניות הוחזקו עדת רופ"ט הקאיג'יס אשר פה עירינו יע"א היותם עסוקים במצוות גדולות ועצומות ונעלה על גביהן מצות ג"ח וחסד של אמת כי ישוטטו דרך ימים ונהרות אחר אחד נפש מישראל שנטבע בים ח"ו [=חס וחלילה] ובהמצאו נטפלים עמו עד אשר יזכוהו לקבורה והכל ביגיעם ובעמלם והוצאת ממון מקופת כוללותם כידוע. ובהיות שהרכבים הגדולים רבני גישוריית"א (?) האייתנים מוסדי ארץ חלקם בחיים המה ראו שאין בהכנסות קופת כוללות הרופ"ט הנז' דבר מספיק לקיום המצוות הנז' ודין גרמא כי תכף הרופ"ט הנז' מהמצוה הנז'ל עמדו ותיקנו להם מעלת הרבנים הנז' שמהיום ההוא והלאה זה יתנו גבאי חברת הקברים וחברת תכריכים לקופת כוללות הרופ"ט הנז' חמשה למאה מכל

68 מחכמי אסתאנבול במחצית הראשונה של המאה התשע-עשרה. נזכר בשו"ת משנת ר' אליעזר, ח"ב, אומיר תרל"ב, סימן עג.

69 נולד בשנת 1770 לערך, נכדו של ר' אהרן די טולידו. מגדולי חכמי אסתאנבול, ולפי רוזאניס נתחנך בישיבת ר' אליה עניו בבאלאט. כיהן כדיון ברובע באלאט בשליש הראשון של המאה התשע-עשרה, ובאחרית ימיו כיהן כראש בי"ד רבה. היה פעיל גם בענייני הנהגת הקהילה בעיר. נפטר בשנת 1848. ספר תשובותיו נדפס בשם משנת ר' אליעזר; ראו בורנשטיין, פנקס, עמ' 73.

מה שיקחו מבעל המת חק ולא יעבור כדי שיהיה להרופ"ט הנז' לעזר ולסיוע לההוצאות אשר להם לצורך קיום המצוות ההם כי רבו מהרב"ה אפי' לולו בזמנם של הרבנים עליונים זלה"ה ועל דבר זה נגזרה גזרה מאת הרבנים זלה"ה בכח התורה על גבאי החברות הנז' למען יקיימו מצוות פריעה החמשה למאה הנז' כמפורש ובא בדברות קדשם באגרת חתומה ניתנה ויוצאת עלי (?) של הרופ"ט הנז'. והן עתה בפנינו כ"ד [=בית דין] הבאים ע"ה [=על החתום] עמדו לדין גבאי הרופ"ט הנז' שבכפר חא"ס קייוא"י ואגפיה יע"א ה"ה ה"ר יוסף אשכנזי וה"ר משה צרפתי וה"ר אליה מאסגילי (?) ה"י [=השם ישמרם] ועילא מנהון הקאבאר באש"י שמינו עליהם הרופ"ט הנז' ה"ה הח'כם] המ'רומם] ה"ר שמואל אנג'יל המ' ג'יליבון ה"י עם גבאי החברות של כפר חאס קייוא"י ואגפיה. ותבעו גבאי הרופ"ט הנז' מגבאי החברות הנז' שמזה זמן זמנם שעוברים עליהם את הדרך ואינם נותנים קצבת החמשה למאה הנז' ועוברים על גזרת הרבנים הנז'. וגבאי החברות הנז' השיבו כנגדם שוידיעו להם למי ולמה מהמצוות יוציאו את דמי החמשה למאה הנז' כי עיניהם הרואות שכל הכנסות עדת כוללותם הנז' יוציאו אותם הרופ"ט הנז' לצורך עצמם במאכלים ומשתאות למלאות כריסם ולא עוד אלא שאף לפי דבריהם שקצבת החמשה למאה הנז' הוא לצורך קיום מצות ג"ח הנז' הנה מהיום ואילך הם ילכו ויתעסקו במצוות ג"ח הנז' ככל מעשה עדת רופ"ט הקאיקג"ס הנז' ויותר מהמה. ואנחנו כ"ד הבאים ע"ה [=על החתום] אחרי שמוע כל טענותיהם מצד לצד נשאנו ונתננו בדבר הלכה וראה ראינו שאין בטענותיהם של גבאי החברות הנז' כי השיב (?) להם לגבאי הרופ"ט הנז' כי גזרה עומדת לעומתם של גבאי החברות הנז' כמדובר ואין פוט"ר אותם באופן שעפ"י שוה"ד [=שורת הדין] הגמור חיובא רמיא על גבאי החברות הנז' לצ... מקצבת החמשה למאה הנז' אלא שחילו פניהם של גבאי הרופ"ט הנז' ופייסו אותם ואפייסו וניתן גמר בפנינו באופן זה דהיינו שמע'תה] ומעכשיו נתרצו ונתפשרו גבאי הרופ"ט הנז' בהסכמת הקאבאר באש"י הנז' עם גבאי החברות הנז' ע"ד [=על דבר] זכות החמשה למאה הנז' בקצבת מה לכל ששה חדשים עפ"י המתבאר לזמן חמשה שנים רצופים מנמים מהיום דהיינו חברת חא"ס קייוא"י ממחוז הנקרא אבאשו"ו לה קאלי חמשה עשר גרושיש בכל ששה חדשים דהיינו בכל חש"מ [=חולו של מועד], חברת מחוז מעלי"ם שמונה גרושי'ש] בכל חש"מ, חברת מחוז אראבאג'ילאר עשרה גרושי'ש] בכל חש"מ, חברת מחוז קאלאילאג'י באחג"י חמשה גרושי'ש] בכל חש"מ, חברת מחוז סאראיקו ג"כ חמשה גרושי'ש] בכל חש"מ, חברת כפר פירי פאש"ה חמשה עשר גרושי'ש] בכל חש"מ, חברת מחוז יינ"י מעל"י ששה גרושיש בכל חש"מ. ברם ביררו דבריהם גבאי הרופ"ט הנז' באר היטב כתנאי גו"ש כתחז"ל שלא נתרצו בענין הפשר הנז' עפ"י האמור כי אם על מנת שאיש כי ימות מעדת רופ"ט הקאיקג"ס אשר הוא גר שם באחד מהמקומות הנז' אלא איש עני הוא הנה גבאי החברה שבמקום ההוא יטפלו עמו ויספקו לו כל צרכי המת ותכריכיו מקופת החברה כמו שכן המנהג בשאר עניי עמינו. האמנם כשיש בעזבון המת כדי להספיק צרכי קבורתו ותכריכיו שהמנהג בשאר העם שגבאי החברה עושין כל צרכי המת וחוזרין וגובין מנכסי המת, הנה בדבר הזה התנו גבאי הרופ"ט הנז' עם גבאי החברות בעת הפשר הנז' שאחרי שיעשו גבאי החברה כל צרכי המת ותכריכיו כדבעי למיעבד לא יטול מנכסי המת ולא מבעל המת כי אם סך חמשה ועשרים גרושי'ש] דוקא ולא עוד אפי' לולו פ"ק [=פרוטה קטנה] כלל אף שהשאר אחריו האיש ההוא נכסים שיוכל לתת מהם כל צרכי המת ותכריכיו כי ע"מ כן נתרצו ויאותרו עפ"י הפשר הנז' וגם ע"מ [=על מנת] שיצאו גבאי החברות הנז' ידי חובת קצבתם הנז' בכל חש"מ, ואם לא יפרעו באחד יפרעו בשני שתיים כהלכתן, אמנם כל שיעבר'ו] גבאי החברות הנז' על אחת מכל האמור דהיינו שלא יצאו י"ח [=ידי חובת] קצבתם הנז' שני חש"מ בחג אחר זה או שלא יספיקו כל צרכי המת

ותכריכיו עפ"י קצבת החמשה ועשרים גרושי[ש] הנז"ל הרי נתבטל הפשר הנז' מעיקרו וחזר הדבר לתקנת הרבנים ולה"ה ושפי"ר גזרתם כמדובר. ונעשה ונגמר כל הנז"ל באופן המובטל (? כתחז"ל. וקנינו מידם של גבאי הרופ"ט הנז' קג"מ [=קנין גמור] במדל"ב [=במנא דכשר למקניה ביה] כתחז"ל. [...]. דא תהא למיקם ביד גבאי הרופ"ט הנז"ל שעפ"י שוה"ד [=שורת הדין] הגמור חיובא רמייא על כל גבאי החברות הנז"ל לפרוע פרעות קצבת החמשה למאה מכל מה שיקחו מבעל המת ככל האמור עפ"י כתבם של הרבנים עליונים זה"ה, וגזרה עומדת לעומתם כמדובר אלא שבמשך החמש רצופים נימנים מהיום כל שיצאו גבאי החברות הנז"ל ידי חובתם מפרעון קצבתם הנז' בכל חש"מ ואם לא יפרעו באחד יפרעו בשני שתיים כהלכתן ככל דברי הפשר הנז' וגם שסיפיק כל צרכי המת מאנשי הקאיג'ים ותכריכיו מקופת החברה בכל מכל כל ולא יטלו מנכסי המת ולא מבעל המת כי אם סך חמשה ועשרים גרושי[ש] ושאר ההוצאה העודפת על הסך כ"ה גרושי[ש] הנז' יהיה מקופת החברה אף שיש בנכסי המת כדי להספיק כל צרכו ותכריכיו ככל דברי הפשר הנז' הנה בקיימם גבאי החברות הנז' כל התנאים הנז' במשך החמש שנים הנז' פטירי ועטירי גבאי החברות הנז"ל מקצבת החמשה למאה הנז' ויפרעו הקצבה הנז' בכל חש"מ, האמנם כל שיעברו גבאי החברות הנז"ל על אחת מכל התנאים הנז' הרי מעתה נתבטל הפשר הנז' וגזרה עומדת לעומת כל גבאי החברות הנז"ל מאת הרבנים עליונים. ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה למען יצאו גבאי החברות ידי חובת קצבת החמשה למאה הנז"ל שכן שוה"ד הגמור מחייבת. ולמכת"ב לחזקיה"ו באנו ע"ה [=על החתום]. וההווה בשליש התיכון של חדש מרחשון משנת התקצ"ד לב"ע [=לבריאת עולם] פה קושט"א יע"א ושריר ובריר וקיים.

[.....] יצ"ו. [...] חזקיה [...] ס"ט. אליעזר די טולידו ס"ט. [...] אברהם גבאי ס"ט.

1835 .16

להיות שזה שנות מספר שאנשי עדת רופיט הקייפיג'ים באלא"ט ואגפיה וכפר חא"ס קיאו"א יע"א [= יכוננה עליון אמון] עשו ותיקנו תקנות וסייגים ונתקשרו בקשר אמיץ בש"ח [=בשטר חוב] בכל תווקף להטפל במצות גמילות חסדים שמכלל התקנות הוא שאיש כי ימות בפתע פתאום בשוקים וברחובות ובאיזי [!] מעלי [=מחלה] ובפרט להרוגי מלכות ח"ו [=חס וחלילה] שחיבים אנשי הרופ"ט הנז' להטפל בו ולזכותו לקבורה ולהוציא כל ההוצאות המצטרכות מהקופה שלהם אשר כמה יגיעות וטרחות טרחו ליטול פ"רמאן ורשות מאמר המלך יר"ה ע"ד [=על דנא] פתגם וכמפורש יוצא בארוכה באגרת שבידם וגם רבנן תקיפי ארעא ואיתנים מוסדי ארץ חלקם בחיים החזיקו במעוז ביד אנשי הרופ"ט הנז"ל על כל התיקונים שעשו ונתנו להם סמוכים דרבנן שיפה עשו ויפה תיקנו והם נתנו להם רשות ללכת ולעשות גביה לצורך הוצאות הקופה בשמחות וגיל שיהיה בכל אתר ואתר במתא באלא"ט יע"א ואגפיה ובכפר חא"ס קיאו"א יע"א ואגפיו ובכל מעל"י ומעל"י אשר עם בני ישראל שרויים שם ולעשות גביה ולהושיט טאפיטיס בכל מקום שירצו כשיקרה איזה מקרה ח"ו שימות איזה אדם בפתע פתאום או מהרוגי מלכות וכיוצא וכאשר זה מפורש הכל באגרת הנז"ל שבידם ומשם באר"ה. והנה בעתה יען וביען נפלו הפרשיות בין אנשי הרופ"ט הנז"ל עם גבאי החברות שבמתא באלאט ואגפיה ובאו לסלע המחלוקות על אודות שכולם הם רוצים להטפל במצוה הלזו וכל אחד ואחד ירו אוחות זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי ודין גרמא שבא הדבר לידי פירצה וחילול ה' ח"ו וע"כ [=ועל כל] אלין דהוו באו בפני הבא ע"ה [=על החתום] אנשי הרופ"ט הנז"ל קובלים ומתרעמים ע"ד [=על דנא] פתגם. ואנכי הבא ע"ה הוכשר בעיני להחזיק במעוז ביד אנשי הרופ"ט הנז"ל שהם לברם יהיו המתטפלים במצוה הלזו כאשר היתה באמנה ועפ"י כל הרשום בכתב להלן

דהינו איש כי ימות בשדה ובשוקים וברחובות באיזה מעל"י בפתע פתאום או מחמת חוליו או כי ימות בביתו ממיתה משונה ח"ו כגון שאכל סם המות או שנצלב או שנפל לבור או מלברא לארעא או שנפל הבית או איזה כותל עליו או צאייו (?) ומת ושאר מיני מיתות משונות ב"מ [=בר מינן] הנה בכל האופנים הנז"ל ישתדלו ויטפלו בתכריכי המת ההוא ובקבורתו אנשי הרופ"ט הנז"ל דוקא והוא לקברות יובל על ידם דוקא ואינו רשאי שום גבאי משום מעל"י וחברה ולא שום בר ישראל לשלוח יד בצורכי המת ההוא לא בתכריכיו ולא בצורכי קבורתו ולא בשום דבר המצטרך להמת ההוא מפרק מי שמת האיש ההוא עד שיזכה לקבורה כי אם אנשי הרופ"ט הנז"ל להם לבדם היתה הרש"ת להטפל בצורכי המת ההוא מתחילה ועד סוף ואין לזרים אתם כלל בין שיהיה המת ההוא ראי"ה [=רעאיא, כלומר נתין עות'מאני] ובין שיהיה מעם לויעו עכ"פ [=על כל פנים] כל עוד שהמת הוא בשם ישראל יכונה יתטפלו בו אנשי הרופ"ט הנז"ל דוקא ולא זולתם כלל זולת כאשר יתנו להם רשות בידם אנשי הרופ"ט הנז"ל לאנשי המקום מהמת ההוא שיטפלו במלאכת המת ההוא שאזי הרשות בידם להטפל במלאכת המת הזה (?) עפ"י מה שיוכשר בעיני הרופ"ט הנז"ל ועל פיהם יקום דבר. ומעתה הרשות נתונה ביד אנשי הרופ"ט נז' לעשות גביה בשמחות וגיל שיהיה בכל אתר ואתר בכל עת ובכל זמן וכבר החזיקו במעוז (?) בידם מעלת כי דינא רבא ע"ד פתגם ה' עליהם יחיו. וגם מעתה הרשות נתונה ביד אנשי הרופ"ט הקיפגי"ס הנז' לעשות גבייה בכל המעלי"ס והצ'ארשי"ס אשר פה קושט"א יע"א בכל המקומות אשר עם בני ישראל מצויים שם בכל פרק וזמן שיקרה איזה מקרה שימות איזה אדם מאיזו מיתה משונה ב"מ כי מן הגביה ההיא יוציאו ההוצאות המצטרכות להמת ההוא ואנש לא ימחא בידם כלל. ולמען תהיה לעדה ולראיה מהמנה בידם באתי על החתום בחדש סיון משנתנו התקצ"ה ליצירה פה עיר עז לנו קושט"א רבתי יע"א. ושריר ובריר וקיים. ומכאן מודעה איך האיש אשר יעשה בזדון לעבור על איזה דבר או חצי דבר מכל הרשום בכתב לעיל מלבד דעבריין יתקרי גם ענוש יענש עפ"י ראות עיני פקדי ומשגיחי הרופ"ט נז' הע"י (?) ושריר ובריר וקיים שנית.

[חתימה] חזקיה ... הלוי ס"ט.

אנחנו פקדי ומשגיחי עדת הקיפגי"ס שבמתא באלא"ט וכפר חא"ס קייוא"י יע"א הבאים על החתום באנו אל האר"ש איך ראה ראינו מה שעלה בהסכמה מעלת מורינו הרב עט"ר [=עטרת ראשנו] עליון למעלה נר"ו [=נטריה רחמנא ופרקיה] וגם אנחנו הבאים ע"ה [=על החתום] אף ידינו תיכון עמו שכאשר יהיה האופן איש כי ימות בשדה או באיזו מעלי באיזו מיתה משונה ב"מ [=בר מינן] ישתדלו בתכריכי המת ההוא ובקבורתו אנשי הרופ"ט הנז"ל דוקא ולא יורשה שום גבאי משום מעלי וחברה ולא שום בר ישראל להטפל ולשלוח יד בתכריכי המת ההוא מתחילה וע"ס [=ועד סוף] כלל כנז"ל זולת כאשר יתנו רשות אנשי הרופ"ט הנז' לאנשי המקום שיטפלו באיזה דבר מתכריכי המת ההוא כנז"ל מטעמא שעלה בהסכמה מעלת מו"ה [=מורנו הרב] עליון נר"ו. ועל דבר אמת וצדק באנו על החתום בחדש מנחם משנתנו הת"ק ותשעים וחמש ליצירה. פה עיר עז לנו קושט"א רבתי יע"א. ושריר ובריר וקיים.

הצעיר יעקב בכמה"ר אליה [לשיך?], הצעיר חיים אפומאדו(?)

1840 . 17

להיות כי זה דרכם של ישראל עדת הקאאיג"ס (!) הידועים בעירנו זאת יע"א [=יכוננה עליון אמן] במתא באלא"ט יע"א ושבכפר חא"ס קייוא"י יע"א שהם משתדלים ומחזיקים במצות גמילות חסדים והוא כשח"ו [=כשחס וחלילה] נטבע איש מבני ישראל בים הנה עדת הקאאיג"ס נז' משתדלים בכל עז ותעצומות לזכותו לקבורה וזה ידוע מימי עולם ושנים קדמוניות. ורבנן

קמאי האיתנים מוסדי ארץ לקדושים אשר בארץ המה זיע"א [=זכרם יגן עלינו, אמנו] החזיקו בידם ונתנו להם הכנסות לצורך מצות ג"ח הנז' כמפורש יוצא באיגרות ופתקאות שבידם ומשם באר"ה. והנה משנים קדמוניות היו הקאיקג'יס של כפר חא"ס קיוא"י יע"א עם הקאיקג'יס של כפר פיר"י פאש"ה יע"א בחברה ואגודה אחת באיגרת אחת וכל מיני ההכנסות שיש להם לקאיקג'יס נז' שתיקנו להם רבנן קמאי זלה"ה [=זכרם לחיי העולם הבא] כגון שגובים פעם אחת בשבוע בבתי כנסיות וגם כשנטבע ח"ו איזה מבני ישראל דרך ים פורשים טאפיט"י אחד באמצע השוק וגם גובים וסובבים בחצרות וגם נותנים הקאיקג'יס כמה פא'ראס] בכל שבוע הנקרא ביניהם קאשיק"ה וגם הולכים לבתי הבעלי בתים בשמחות וגיל בטאס"ה וגובים לשם החברה הנז'. הנה הכל כאשר לכל בקאש"ה אחת וגם גובים בפורים ובט"ב [=ובט' באב] הנה כל ההכנסות נז' היו בקאש"ה אחת והגבאים אגודה אחת וכנגדם יש להם הוצאות כמפורש יוצא כתוב הכל באיגרות שבידם. והנה בשנת התק"ץ ושלש ליצירה רצו ויאותו גבאי הזמן שבכפר פיר"י פאש"ה יע"א ויתפרדו איש מעל אחיו דהינו מהדיר"י עד ינ"י מעל"י היו לחברה של כפר פיר"י פאש"ה יע"א כל ההכנסות שהיו להם ממחוז נז' והיו נותנים להחברה של כפר חאס קיוא"י יע"א ס"מ [=סך מה] בכל שבת ושבת והחיוב היה מוטל על הקאיקג'יס של כפר חאס קיוא"י שאם ח"ו נטבע איזה עם מבני ישראל עם כל ההוצאות שיצטרכו להוציאו כדי לזכותו לקבורה עלי [=כל' על] של הקאיקג'יס שבכפר חאס קיוא"י היה ליהדר והנשאר להם לחברת הקאיקג'יס של כפר פיר"י פאש"ה יע"א מכל ההכנסות הנז' שיש להם היה להם להיות גומלי חסדים עם העניים והחולים מהקאיקג'יס של כפר פיר"י פאש"ה יע"א. וזה עשו לפנים שחשבו שזה היה להם טוב יותר שיהיה להם בצד (?) ריוח להעניין ולחולים של הקאיקג'יס של כפר פיר"י פאש"ה כמפורש באיגרת שבידם והן עתה שראו שנהפוך הוא שמסיבה שאינם משתדלים לגבות ההכנסות הנז"ל העניים והחולים שבכפר פיר"י פאש"ה צועקים לתמידים כהלכתן הנהוגות לתת בזמנם כמפורש באיגרות שלהם ואין הקומץ משביע בחברתם לכדי ההוצאות המצטרכות. אשר ע"כ [=על כן] הוכשר בעיני הגבאים של הזמן מכפר פיר"י פאש"ה יע"א לחזור עטרה ליושנה כאשר היה להם מימי קדם קדמתא להיות באגודה אחת וחברה אחת עם כפר חא"ס קיוא"י יע"א וכמתבאר לפנינו עדים ח"מ [=חתומי מטה] באו גבאי הזמן של כפר פיר"י פאש"ה יע"א ה"ה [=הלא הם] ה"ר איסטרוגו מזרחי וה"ר יוסף הכהן וה"ר מרדכי ציון ה"י [=השם ישמרם] הגבאים של הקאיקג'יס וגבאי הזמן של הקאיקג'יס של כפר חאס קיוא"י יע"א ה"ה ה"ר אלייא פארד"ו וה"ר מרדכי ריוח ה"י ונשתוו ע"כ האמור לעיל ונתקשרו בקשר אמיץ וחזק להיות בחברה אחת ואגודה אחת בקאשיק"ה אחת ולהתנהג באהבה ואחוה שלום ורעות ולהתנהג ביניהם עפ"י האיגרות אשר היה להם מימי קדם עד כי יבא שילה. והכל היה בהסכמת הקאבא"ר באש"י הידוע להקאיקג'יס של כפרים הנז' ה"ה הח'כס] המ'רומם] כה"ר שמואל אנג'יל נר"ו [=נטריה רחמנא ופרקיה]. וח'מר] וח'זק] וכו' כחמר וכחזק וכו' דלא יפסל ודלא יבטל דלא כאסמכתא ודלא כט"ד [=כטופסא דשטרי]. ולקיום כל הנז"ל לאלומי מלתא קנינו מידי השני הצדדים הקאיקג'יס הנקובים בשמות לעיל והכל בביטול כל מודעי ומו'ודעי] דמו'ודעי] ע"ס [=עד סוף] וכו'. ובפיסול עדיהן לדעת הרשב"א זלה"ה. וההוה בשליש [מקום ריק] לחדש תשרי משנתינו זאת הת"ר ואחת ליצירה פה קושט"א קאי. והכל שריר ובריר וקים. יעקב פארדו.

ע"ג הכתב, בכ"י שונה: לוס גאב(י)אים די פני'רי פאשה סי אביניירון ? קון לוס גאבים [!] די חאס קיוא"י...אי ... בקושטא מוס ..... פני'רי פאשה קומו ארה לו ביזו ...

18. 1857

על גבי הכתב: מעשה ב"ד די חמשה למאה.

זאת מאתנו עדת רופ"ט הקאיקג"יס הבאים על החתום על אודות כי מזה שנות מספר שקבלנו עלינו לראש ולקאבא"ר באש"י על רופ"ט שלנו להח"ר [=להחכם ר'] שמואל אנג'יל והיה פורס סוכת שלומו עלינו ומנהיג אותנו בדרך ישר ואם היה היה בינינו איזה ריב ומדון ופטפוטי דברים היה חותך הדבר למראה עיניו מלתא דשויא לכולנו ובכל ימי הח"ר שמואל הנז' היינו שקטים ושאננים כלנו כאיש אחד באהבה רבה מסיבת השגחת עיני החר"ש הנז' עלינו תמיד ואם היה רואה לאיזה מאתנו שעשה איזה דבר שלא כשורה שלא התנהג כאשר מהראוי היה מענישי אותו עד שהיה מחזירו למוטב ועפ"י [=ועל פי] זה היה מדריך אותנו בדרך טובים. והן בעון מזה ימים מספר שנפטר לב"ע [=לבית עולמו] הצדק החר"ש [=החכם ר' שמואל] הנז' וחלי"ש [=וחיים לכל ישראל שבק] הנה נשארנו מאז ועד הלום כצאן אשר אין להם רועה כולנו כצאן תעינו ונתרכו הקטטות בינינו ואיש הישר בעיניו הוא עושה ולית מאן דמשגח בן וחזרנו ע"כ [=על כל] הצדדים כדי למצוא אדם אחד ראוי והגון להיותו הקאבאר באש"י עלינו והעיר ה' את רוחינו וחילינו פני הח"ר רפאל אנג'יל⁷⁰ ה"י הוא ניהו אחי החר"ש המנוח הנז' שימלא הוא מקום אחיו ושיפרוס סוכת שלומו עלינו להיותו קאבאר באש"י כי לו נאה ולו יאה ענין זה אי משום דראוי והגון הוא לכך כי בר אבהן הוא המתחסד עם קונו ומשתמען מילוהי ואי משום כי לו ראוי למלאת מקום מר אחיו המנוח הנז' ובודאי הגמור דבהיותו קאבאר באש"י הוא עביד ניח רוחא ורצון מר אחיו הנז' מאחר שבכל ימי חייו השתדל ברוב עוז ותעצומות בהשתדלות נמרץ עם העדה הנז'. והחר"ר [=והחכם ר' רפאל] הנז' התרצה לבקשתינו כדי שלא נלך בפחי נפש ושלא נשוב ריקם ובכך באנו אל האר"ש היות אמו"ץ [אמת וצדק] קבלנו עלינו לראש ולקצין להח"ר רפאל הנז' שיהיה הוא קאבאר באש"י שיפרוס סוכת שלומו עלינו ולהיותינו כלנו סרים למשמעתו ע"כ [=על כל] מה שיגזור עלינו אפי' [לו] על שמאל שהוא ימין לבל יפול מדבריו ארצה כלל אלא אדרבא לשמור ולקיים שפיר גזרתו בכל עת שיגזור אומר עלינו על הן הן ועל לאו לאו והן לענוש נכסין ולאיסורין על הכל קבלנו עלינו ועל הבאים אחרינו קבלה גמורה לבל ניטה בשום זמן ימין ושמאל. והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע שפיר גזרת הח"ר רפאל הנז' בשום זמן שבעו[לם] מעת[ה] נתחייבנו בח"ג [=בחיוב גמור] ע"כ [=על כולנו] לדרוף אחרינו ולכוף כאגמון ראשו של הסרבן ההוא ככל הבא מירינו. באופן שמעת[ה] הרש"ת ניתנה להח"ר רפאל הנז' לנהוג להעדה שלנו כיד ה' הטובה עלינו ולהיותו עיניו פקוחות וח"ר [=וחיובא רמיא] עלינו לקבל שפיר גזרתו קבלה גמורה לבל יפול מדבריו ארצה כלל. הנה כל האמור קבלנו עלינו בלב שלם ובנפש חפצה חק לכנ"י [=לכני ישראל] הכשרים אבו' [תינו?]. ותהא חתימת ידינו מעידה עלינו ואפי' [לו] שיחת(י)מו אחרים בעדינו כשני ע"כ [=עדים כשרים] לכל וכו' ולראיה בידם באנו על החתום. והיה זה ביום ראש חדש כסלו משנתנו הת"ר ושמנה עשר ליצירה פה העירה קושט"א רבתי יע"א. והכל שריר ובריר וקיים.

צ"ל משה דאנון ה"י. צ"ל יצחק ג'וקראן ה"י. צ"ל יוסף שיפאמי ה"י. צ"ל מרדכי ריוח ה"י. צ"ל יאודה מנשה ה"י. צ"ל אברהם זאבארו ה"י. צ"ל יוסף אישכנזי ה"י. צ"ל [אלעזר ראזון ה"י].

70 רפאל אנג'יל היה סוחר וסרסור באסתאנבול. בית הדין גזר עליו בשנת תקפ"ז שלא יסיג את גבולו של הסרסור ר' שבתי מזרחי. ראו ר' אליעזר די טולידו, משנת ר' אליעזר, ח"ב, אזמיר תרל"ב, חו"מ, עג.

1900 .19

אנחנו ב"ד הבאים עה"ח [=על החתום] בצפייתנו צפינו את כל הרשום בכתב אחוה"ד [=אחורי הדף] מאת מע'לת] הרב הכולל גדול הנאמר באברהם זכת"ה (?) דחתים אחוה"ד להחזיק במעוז עדת הרופ"ט הקיפוג'יס ממתא באלאט ואגפיה ומכפר חאסקייואי ואגפיו במצות גמילות חסדים ככל הדברים אשר נתנו להכתב אחוה"ד וגם אנחנו באנו אל האר"ש להחזיק ידי עדת הרופ"ט הנז' בכל הנז"ל אך בזאת כי מן הטעמים הידועים לנו ולפי העת והזמן הוכשר בעינינו לתקן איזה תנאים המתבארים להלן. זה יצא ראשונה שאם המצא ימצא איזה מת שמת הרוג ושרוף וכיוצא או מת פתאום ע"פ [=על פני] השדה במקום שאין שם בית ישראל עדת הרופ"ט הנז' המה יביאוהו אל שער מקומו במקום אשר היה דר שם ויתנו ידיעה לגבאי ומשגיחי הח"ק [=החברה קדושה, חברת הקברים] של המחוז ההוא ואם המת איש עני הוא עדת הרופ"ט הנז' ברשות גבאי המחוז הנז' המה יטפלו בקבורתו ויוציאו מכיס חברתם כל ההוצאות המצטרכות לקבורתו ואם יש לאל יד יורשיו ובני משפחתו לתת לכסף מוצא להח"ק בין רב למעט יטלו גבאי הח"ק הסך הנז' והמה יגדלו פר"ע לעדת הרופ"ט הנז' מה שיוציאו על קבורת המת ההוא ע"פ ראות מע'לת] המ"ד [=המארי דאתרא] אשר שם ואם אין שם מ"ד יהיה ע"פ ראות אחד מן המורים היושבים על כסא ההוראה ואין צ"ל [=צריך לומר] שאם נמצא המת בתוך המחוז אשר דרים בו ישראל או אם ימות באחת מן המיתות הנז' אחוה"ד [=אחורי הדף] בביתו שאזי על גבאי הח"ק לישא וליתן עם קרובי המת בענין הוצאות הקבורה ואם יטלו ס"מ [=סך מה] מקרובי המת לצורך קבורתו אזי יפרעו להרופ"ט הנז' דמי ההוצאות וע"פ כל האמור לעיל. ואם יהיה איש עני יטפלו בו עדת הרופ"ט הנז' להוציא ההוצאות המצטרכות לקבורתו מכיס חברתם וכאמור. ומבארין אנחנו שאם יתפרעו הרופ"ט הנז' מה שיוציאו בעד קבורת המת ההוא לא יוכלו להושיט טאפיטי"ס לקב"ץ על הגבאות בעד המת ההוא. זאת ועוד אחרת שאם יתבאר הדבר ע"פ ראות ב"ד [=בית דין] שקדמה להם ידיעה להרופ"ט הנז' מאיזה מקרה מהמקרים הנז' והם העלים יעלימו עיניהם מלבוא ולהטפל במת ההוא ויעשו כן פעמים, הנה משו"ה [=משום הכי] אודא להו חזקתייהו אשר החזיקום הראשונים ז"ל כי אדעתא דהכי לא החזיקום ובה"ת [?! =....] ולמ"ל [=ולמכתב לחזקיהו] בעה"ח [=באנו על החתום] בש"א [=בשליש אחרון] לח' [ורש] מנחם משנתנו זאת חמשת אלפים ושש מאות וששים לכריאת העולם פה העירה קושטא יע"א. והכל שריר וברור וקיים.

[...] משה [...] ס"ט. חיים נשיא ס"ט הי"ו. [...] ס"ט. [שלוש חתימות, חותמת לא ברורה, וכול עות'מאני].⁷¹

1900 .20

נוס עדת רופ"ט הקיפוג'יס והקאיג'יס שבכפר חאס קיואי יע"א דיקלאראמוס יען קי מזה זמן קי סי קונפוזו מאת המלכות יר"ה לה פוקאר-חאני⁷² סמוך לכפרינו כידוע אי טודוס לוס קי סון נפטרים מ"ה [=מן העולם?] אין דיטה פ'וקאר חאני" סון עניים מדולדלים. אי מצד הממשלה יר"ה [=ירום הוד] לוס אינב'יאן אה מואיסטרו כפר קי סוב'רי איסטו אין לאס פאסאדאס טופארון די ג'וסטו מע'לת] השרים והסגנים וועד המיג'ליס גשמי בהסכמה מע'לת] עט"ר [=עטרת ראשנו]

71 ייתכן שיש לזהות את האחרים כיוסף חסיד, יאודה אשכנזי, ואולי גם מאיר יעיש או יצחק נ' פשט, החתומים עם חיים נשיא בפנקס ממוני או"ה (ראו עליו בורנשטיין, פנקס, עמ' 87-88, ובתעודות על פי המפתח). אני מודה לקוראת המאמר על ההצעה.

72 כלומר בית עניים, מוסד ציבורי, ממשלתי לרווחת נזקקים.

הרב הגדול משה – ר"מ (=רום מעלת) קאימאקאם איפ'י[נדי] ה'י"ו [=השם ישמרהו ויחיהו]. אי סי קונב'ניירון קוניל עדת רופ'יט הקיפגי'ס קי איליי'וס קי סי קארגין די איסטא אוב'רה פור מיראר איל ריז'ו דיל אינטראמינטו די דיטוס פרוב'יס אי קי גאסטין דיל קופה די איליי'וס טודו איל גאסטי קון קי סי ב'אן אי קוב'ראר די לאס קהילות קדושות לה טאקסה קי ליס פ'יקסארון לוס ס'י[ניוריס] דיטוס פורקי דין אין קאדה חול המועד סיגון לה ליסטא פ'ירמאדה די דיטוס ס'י[ניוריס] קי אה איסטא קאב'זה נוס עדת רופ'יט הקאיג'יס דיקלאראמוס דילאנטרי מע'לת] עט"ר הרב עליון כי למה נגרע נחלתנו די סיר זוכה אין איסטא מצוה. כי לא נופלים אנחנו מהם אין איסטא מצוה די גמילות חסדים סיגון טינימוס לאס הסכמות אי תקנות די לוס ס'י[ניוריס] רבנים אנטיגוס אי סיגון מוזוטרוס עפ"י די לאס טענות קי טיניאמוס אי דאמוס מוזוטרוס קודמין. ומע'לת] הרב עליון טופו די ג'וסטו אי לו איזו חאב'אלי⁷³ איסטי איג'ו למע'לת] הרב המובהק כמהר"ר חיים נשיא נר"ו קוניל ס'י[ניור] משגיח די נואיסטרוס כפר ס'י[ניור] אברהם יעיש נר"ו ומע'לת] הטובים השנים מוס יאמארון אלס דוס פארטיס נוס לוס פ'ירמאדוס אבאשו גבאי ומשגיחי הקופות הנז' אי דיספואיס קי סינטירון טודאס מואיסטראס דיפ'ירנסיאס חפץ ה' בידם הצליח [!]. אי מוס קונב'ניירון ברצון השני הצדדים אין לה מאנירה סיגיניטי: פרימה. קי טודו איל אירפורטו [!] קי ריקלאמאב'אמוס נוס רופ'יט הקאיג'יס דיל רופ'יט הקיפגי'ס די טודו איל זמן העבור [!] עד היום בכלל, פ'ואי אינפריסינטאדו לגמרי במחילה גש'ו [=גמורה שרירה וקיימת] כתחז"ל [=כתקנת חכמינו זכרם לברכה]. אי נו מוס ריסטו מאס אלוס קאיג'יס שום סבות ולא שום תו"ט [=תביעה וטענה]. סוב'רי לוס קיפגי'ס ולא לב"ך [=באי חכם] על ב"ך כלל משום צד ואופן שיצוייר. סיגונדה. קי מהיום הזה והלאה טודו איל גאסטי קי סי ארה מיניסטיר די אזיר פור קואלקיר מת ב"מ [=בר מינן] קי אב'רה אין לה פ'וקאר חאני בין איש בין אשה בין קטן בין גדול דיב'ימוס די אזיר ע"י די דוס גבאים, און גבאי די קאד'ה קופה. אי דאר קאד'ה גבאי לה מיטאד [!] דיל גאסטי די סו קופה סין דינגונה דיפירינסיה די אונה אלה אוטרה דיל טודו. טריסירה. טודו לו קיסי קוב'רארה די לאס קהילות אי די לאס מאחאליס סי פור איסטא אוב'רה די פוקאר חאני הן רב הן מעט בין פור לו קי דיב'ין די ביז'ו? בין פור לו? עתיד טיני קי סיר בנאמנות גמורה סין אזיר דינגונה העלמה כלל, אי דיב'ימוס די לוס גבאים די טודאס לאס דוס קופות דיטאס פור דיטו קוב'ראמינטו אין לה מאנירה קי מוס קונב'ניירימוס טודו לקדם התועלת בלי שום התרשלות כלל אי איסטאר די אקורדו. אי טודו לוקי פרופיטארימוס אי קוב'רארימוס די דיטאס קצבות. טינימוס איספארטירמוס איגואלמינטי מיראד [!] קאד'ה קופה סין דינגון עדיפות או מגרעת אוננו די אוטרו כלל, זולת קי נוס קאיג'יס די חא"ס קיואי דיב'ימוס מיטירמוס די אקורדו קון לוס קאיג'יס די פארטי די באלאט קי נו טינגאן אי איליוס אלגון ריקלאמו קורטרה (?) לו דיטו. קואטרינה. מוס דיקלאראמוס מהיום קי ריסיב'ימוס טודאס לאס דוס פארטיס דיטאס די נו ריסיב'יר אונה קופה די אוטרה דינגון יחיד די לה קופה די לוס קאיג'יס נו פואידי ריסיב'יר יחיד די לוס קופיג'יס ני לוס קופיג'יס די לוס קאיג'יס בשום אופן כלל. טודו לו דיטו לו ריסיב'ימוס בסבר פנים יפות עלינו ועל הבאים אחרינו די נו דימודאר דבר קטון או גדול די טודו לו אנוטאדו אין איסטא דיקלאראסיון מראש וע"ס [=ועד סוף]. ומהיום מוס אוב'ליגימוס מהכח המסור בידינו קאד'ה פארטי דילאס דיטאס אוב'ליגימוס להבאים אחרינו ולכל נכסי הקופות הנז' כ"א [...] טיה אין לה סומה די בינטי ליד טוד'ה?] פארטי אה פארטי פור פאגארלאס אין לה אורה קי דימודארה אלגונו די מוזוטרוס או מב"ך אין אלגון די לו דיטו ואפ'ילון] מכאן עד חמשים שנה בה שעתא אי פוזה לה אובליגאסיון

אלה פארטי קי דימודארה אין לו דיטו וב"ך [=ובא כוחו] פור פאגאר דיטה סומה ליד דילה פארטי קונטרה וב"ך בקגו"ש [=בקניין גמור ושלם] קומו חוב גמור וכו'. ומלכד זה דיב"י דיטה פארטי קי דימודארה די סירסי מסתפק לגמרי די דיטה אוב'רה. אי סיראן זוכים משו"א עדת הרופ"ט שכנגדם שלקיום זה הסתלקנו מה.... כ"א מינן בהיות האופן הנז' אי לו פ'ואימוס מקנים בקנינו הראוי כתחז"ל אלה קורטארה. והכל נעשה כתחז"ל קי אנסי אטורגאמוס מהיום בהודאה גו"ש [=גמורה ושלמה] כתחז"ל. והכל נעשה קון אחדות וכו' אי קון לשון די כתבוהו בשוקא וכו' ובקס"ה (?) וכו' קי ריסיב'ימוס מהיום עלינו ועב"ך [=ועל באי כוחנו] ואפי'לו וכו'. ובקגו"ש קי מוס טומארון די נואיסטראס מאנוס נוס גבאי ומשגיחי הקופה הנז' הבאים על החתום פור טודו לו דיטו וע"ד הקס"ה (?) הנז' ובביטוי'ן וכו' ובמ"ע [=ובכביטול מודעי] וכו'. והיה כל זה ביום עשרים לחדש כסלו מש'נתנו] הת"ר וששים ואחת ליצירה פה קושטא יע"א והשו"ב וקים.

הצעיר ישראל ב' מרדכי, הצעיר יאודה בכור הלוי הי"ו, הצעיר יצחק אלאוף, הצעיר ישועה פארדו הי"ו.

[על יד כל שם טביעת חותם אישית, באותיות ערביות], בין החתימות מודבק בול עות'מאני.

מתחת: שתי חותמות באותיות עבריות – חותם "חברה קדושה קיפוג'יס [...], 5660", חותם "חברה קדושה קאיג'יס גמילות חסדים יב"ץ (?), האסקיואי".

זאת מאתנו הבאים ע"ה איך אנן בדידן נטפלנו בעסק ההשתוות הנז' בהורמנותיה דמרן מע'לת] עט"ר [=עטרת ראשנו] הג'דול] מעוז ומגדול הי"ו והכל נעשה ונגמר ברצון השני הצדדים הנז' וחתמו תרי מנייהו מהגבאים שבשתי הכתות הנז' ה"ה [=הלא הם] הה"ר ישועה פארדו וה"ר בכור יאודה הלוי גבאי הקאיג'יס וה"ר יצחק אלאוף וה"ר ישראל ב' מרדכי גבאי הקיפוג'יס בחותם של כ"א [=כל אחד] מהם בפרטות ובחותם המיוחד להקופה ההיא. והכל נעשה כתחז"ל. ולר"מ [=ולראיה מהימנא] בע"ה [=באנו על החתום] בשליש אחרון לחדש כסלו משנתנו הת"ר וששים ואחת ליצירה. פה העירה קושטא יע"א. והשו"ב וקים. הצעיר חיים נשיא הי"ו. אברהם יעיש.

אנכי הרוואה את כל הכתוב למעלה אנא דאמר יפה עשו יפה תקנו מע'לת] טובים השנים הנ"ל. ובכך עפ"י כת"ר [=כתבא דנא] שהוא עשוי ומסו'דר] כתחז"ל הרי מעת'ה] ח"ר [=חיובא רמיא] על גבאי השתי קופות הנ"ל ועל הבאים אחריהם לשמור ולקיים את כל משפט כתוב ודלא להשנאה כלל שכך שוה"ד [=שורת הדין] מחינ'בת ולמ"ל [=ולמכתב לחזקיהו] בעה"ח [=באתי על החתום] בש"א [=בשליש אחרון] לח'דש] כסלו ש'נת] התרס"א ליציר'ה] פה קושטא יע"א וקים.

הצעיר משה הלוי⁷⁴ [חתימה וחותמו הרשמי כקאימקאם, כלומר ממלא מקום, בעברית ובתורכית עות'מאנית]

74 החכם באשי בפועל בשלהי ימי האימפריה העות'מאנית, ובמקביל לתקופת הסולטאן עבדולחמיד. נולד בעיר בורסה בשנת 1810, וככל הנראה נתחנך בישיבות אסתאנבול, ושם עלה כמעלות הרבנות. היה חתנו של ר' חיים נשיא. בזקנתו נתמנה כרבה הראשי של יהדות האימפריה, וכיהן בתפקיד זה שנים רבות, עד הרהתו בשנת 1909, בעקבות מהפכת התורכים הצעירים.

21. 1911

בהיות שמזמן קדום ושנים קדמוניות עדת רופ"ט הקיפוג"ס שבחאסקייואי ובלאט יע"א יחד כולם על ערבי"ם בתוכה יד כולם היתה שוה להטפל ולהתערב בכל דבר הנוגע לעדת רופ"ט בכל מב"ט [=מקרה בלתי טוב] אשר יקרה ממת פתאום ע"פ [=על פני] השדה או הרוג או צלוב וכיוצא וזה עשר שנים אשר עדת רופ"ט הקיפוג"ס אשר בבאלאט נפרדו מעל אחיהם עדת רופ"ט הקיפוג"ס שבחאסקייואי ובנו במה לעצמם. וכעת עדת רופ"ט הקיפוג"ס שבחאסקייואי קמו ויתעוררו לאמר כי לא זה הדרך ואין להם רשות להפרד כי אם יחד כולם יהיו לאחדים ולא יתפרדו ועדת רופ"ט שבבאלאט השיבו נגדם טענות מוצקות כי לא במרד ולא במעל עשו את הדבר הזה כ"א [=כי אם] לטובת ולתועלת המצוה, ונתעצמו מללין. ואסופה דמלתא היתה השוואה ביניהם ועדת רופ"ט הקיפוג"ס שבחאסקייואי נתרצו ויאותרו ול"ו ניתנה הרש"ת מאתם לעדת רופ"ט הקיפוג"ס שבבאלאט להיות להם לכדם. ואין לעדת רופ"ט שבחאסקייואי עליהם שום תו"ט [=תביעה וטענה] ותחמו להם תחומין וגבלו הארץ לגבולותיה סביב. דהיינו מתא בבאלאט ואגפיה מתחיל מסיליחדא"ר אג"ה עד מאקרי קייואי ואיסטאנבול וסירקיג"י בכלל הכל תהא יד עדת רופ"ט הקיפוג"ס שבבאלאט שולטת להטפל בכל דבר הנוגע לעדת הרופ"ט הנז'. וכפר חאסקייואי ואגפיו מתחיל מקאגאד [=קאע"ט] חאני עד דירן[קיוסי וגלאטה בכלל הכל תהא יד עדת רופ"ט הקיפוג"ס שבחאסקייואי שולטת דוקא. והכל בעד מה שכן באון] לפנינו עח"מ גבאי עדת רופ"ט שבבאלאט הנז' הוא ניהו סוכן החברת הרופ"ט הנז' וברשות והסכמת כולם נתחייב מעת[זה] וחייב להבאים אחריו לשרת בקדש ול...[ת עדת הרופ"ט הנז' לתת לחברת עדת רופ"ט הקיפוג"ס שבחאסקייואי בכל חג הפסח ובכל חג הסכות משב"ש [=מדי שנה בשנה] סך שלשים גרוש[יש] בכל חה"פ [=חג הפסח] ושלשים גרוש[ים] בכל חה"ס [=חג הסוכות], מבלי לבא לפרק אלו ה"ן הרצופין שתי קצבות במ"א [=במ... אחת]. נו"מ [=נמנים ומתחילים] מהיום ועד כי יבא שילה. והיה (?) כל הנז"ל בידיעת והסכמת כל חברי עדת הרופ"ט הנז' הן מחאסקייואי והן בבאלאט ובא"ה המו' (?) ובקס"ה וכו' ובקגו"ש [=ובקניין גמור ושלם] ולמען תהי לעדה ולר"מ [=ולראיה מהימנה] ביד עדת רופ"ט הקיפוג"ס שבחאסקייואי יע"א באנו על החתום בש"א [=בשליש אחרון] לח'ודש] חשוך שנת התרע"ב ליצירה.

הצער יאודה הכהן ה"י. אברהם גבאי קאשירו (?) כלומר גזבר. ברוך זולמה.

אנחנו משגיחי עדת הרופ"ט הנז' אשר בחאסקייואי ובאלאט הבעה"ח [=הבאים על החתום] באנו אל האר"ש להודיע ולהודיע איך בידיעתנו ובהסכמתנו נו"ן [=נכתב ונחתם] כל הנז"ל וחתם הראיה (?) הנ"ל הנה הנם תרין סהדין תרתי ממש (?), וגם אנחנו מסכימים ומ[.]ריכים עמהם בכל מכל כל, וח"ר [=וחיובא רמיא] עכ"א [=על כל אחד] מהם לשמור ולקיים את כל הכתוב וכת"ל ולמכ"ל [=ולמכתב לחזקיהו] ח"ש [=חתמנו שמותינו] ביום ובזמן הנז"ל פה קושט'א[יע"א והשו"ו [=והכל שריר ובריר] וקים. רפאל צרפתי (?) ס"ט. חיים [... מרדכי ס"ט.

רשימת מונחים⁷⁵

אוּדָה = חדר, מחסן.

אַחַתְיִאֲרָלָר = זקנים, קבוצת האומנים המומחים, בכירי הגילדה, המשמשים גם גוף בעל סמכות.

75 מרביתם שמות ממקור תורכי, שסורסו וקיבלו סימונות אופייניות ללאדינו.

אֵיגְ'נִיבִי = זר, ובהקשר זה – מי שאינו מחברי הגילדה או בני משפחתם. גרוש (בתורכית קורוש) = מטבע כסף גדול יחסית. משקלו ירד בהדרגה מכשלושים גרם עם הופעתו (1690) לעשרים וארבעה גרם (1740), תשעה עשר גרם (1766), עשרה גרם (1810), ארבעה גרם (1824), ולאחר שנת 1840 ל-1.2 גרם בלבד. תכולת הכסף הטהור

במטבע השתנתה אף היא.⁷⁶

אִיֶסְקָלָה, איסקאלה = מעגן, נמל.

בְּאִיֶקְגִ'יס = דייגים.

גְדִיק, ידיק = במשמעות האחת, הראשונית, הכלים והציוד הדרוש לעיסוק במלאכה מסוימת; ובמשמעות האחרת רשיון עיסוק. חיוב ברשיון מסוג זה נעשה נפוץ החל במחצית השנייה של המאה השמונה-עשרה, ככל הנראה בשל הרעת המצב הכלכלי (מאז המלחמה עם רוסיה בשנים 1768-1774), שגררה עליית מחירים ובכלל זה עליית דמי השכירות של החנויות, מתוך מטרה להגביל את מספר העוסקים ולצמצם התחרות.⁷⁷

זְאֶבִיטִי"ס, ביחיד זאביט = שוטרים.

ח'אן = מבנה אבן בעל צורה רבועה, בדרך כלל בן שתי קומות, המשמש מקום לינה, אחסון, מסחר ומלאכה.

טֶאֶסָה = ספל.

טֶאֶפִיטִי"י = שטיח, ככל הנראה שטיח דק או יריעת אריג.

מֶאֶנְאֶפִ'יס, מאנאפ'יס = מוכרי פרות.

מִיֶחְאָנָה = בית מרוזח; מיחאנהג'יס = בעלי בתי המרוזח.

מִיֶטְרוֹ, מיטרוס (בתורכית מידרה) = יחידת משקל לנוזל. 1 מידרה יין = 8 או 9 אוקה, כעשרה או אחד עשר וחצי קילוגרם.

מַחְלָה, מעלה, מעל"ס = שכונה, שכונות.

פֶּאֶרָה = מטבע כסף קטן, השווה 3 אקצ'ה, ומהווה חלק הארבעים של הגרוש.

פֶּקְאֶרְחָאֶנִי, פוקארחאנה = בית עניים, בית תמחוי ואכסניה.

צ'אֶרְשִי = שוק, רחוב ובו חנויות המתמחות במוצר מסוים.

צֶנְף (רבים: איסנאף) = גילדה.

קֶאֶבֶאר בֶּאֶשִי = מילולית ראש [חברת] הקברנים, ובהשאלה ראש החברה.

קֶאֶיֶאֶיָה, כח'א, כתחדא = סגנו של ראש הגילדה.

קֶאֶיֶק = סירה; קֶאֶיֶקְגִ'יס = ספנים, בעלי סירות.

קֶאֶשָה, קֶאֶשִיקָה = קופסה קטנה, ובהשאלה: קופה.

קֶיֶוֶפִיגִ'יס = ככל הנראה רוכלים, מוכרי ירקות ופרות, שנשאו את מרכולתם בתיבה בעלת גלגלים. ואולי על פי הלאדינו בעלי עגלות או כרכרות, שהופיעו רק במאה התשע-עשרה.⁷⁸

רוֹפִ'יט = גילדה.

76 על המערכת המוניטרית ועל המטבעות העות'מאניים ראו בהרחבה §. Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge 1999

77 על כך בהרחבה Faroqi, "Guildsmen and Handicraft Producers" (n. 1 above), pp. 352-354

78 מעניינת ביותר קופסת צדקה עשויה כסף של "חברה קדושה מקיפיג'יס" משנת תרמ"ב. במדליונים החרוטים מסביב נרשמו תארים ושמות של ראשי החברה. בתמונה מופיע התואר הקבר באשי, כלומר ראש החברה, ונראים גם גבאי חיים גבאי, קאסירו [כלומר גובר] שלמה גאלמידי, גבאי משה לוי. לתמונת הקופה ראו יוחס, יהודי ספרד (לעיל הערה 28), עמ' 58.

שמות מקומות⁷⁹

- אורתהכוי – רובע באסתאנכול.
- אייבה (צ"ל איב'אן) סאראי – שם מקום בעיר העתיקה.
- אראבאג'ילאר (מילולית: בעלי עגלות) – שם מקום באסתאנכול.
- ארנאוטכוי – רובע באסתאנכול, על גדתו השמאלית של הבוספורוס.
- באלאט – רובע בעיר העתיקה, שכונה יהודית מובהקת עד ראשית המאה העשרים.
- באלוק באזאר (מילולית: שוק הדגים) – שם מקום, רובע בעיר העתיקה.
- גאלטה, גלאטה – רובע באסתאנכול, שהוא לבו של החלק האירופי של העיר.
- ח'אצכוי – רובע באסתאנכול, שכונה יהודית מובהקת עד ראשית המאה העשרים.
- ייני קאפי – שם מקום, רובע בעיר העתיקה.
- מאקריכוי – רובע באסתאנכול.
- מעלים – שם מקום, כנראה שכונה בח'אצכוי, שבה מצוי בית כנסת בשם זה עד ימינו.
- סאראיקו (מילולית הארמון הקטן) – שם מקום בעיר הישנה.
- סיליחדאר'ר אג'ה (צ"ל סיל'אהטאר אע'א) – שם מקום באסתאנכול, על שם בעל תפקיד בכיר בארמון הסולטאן.
- סירקהג'י, סירקגי – רובע בעיר הישנה, סמוך לאמינונו.
- פירי פאשא – רובע באסתאנכול.
- קאלאיילאג'י באחג'י (צ"ל בחצ'ה) – שם מקום.
- קוסקונג'וק – רובע גדול בצד האסיאתי של אסתאנכול.
- קניטח'אנה – רובע באסתאנכול האירופית, סמוך לקצה קרן הזהב.

שמות האנשים הנזכרים בתעודות

סדר העיול הוא: שם משפחה, שם פרטי, מס' התעודה שבה נזכר. במקרה של שם משפחה פלוני ן' פלוני, יש לחפש בלא ן'; ואלו שבשם מופיע ״ככ״ר״ – שם האב הוא שם המשפחה.

אלפאנדארי יעקב 4	אבואב חיים בר' אליא 8, 9
אלפאנדארי שלמה 5, 6, 7, 8	אבורדאם חיים בר' דוד 7
אלרוייו/אלרוייה מתתייא ן'- 2	אבורדאם יצחק 11
אלרוייס (?) חיים 10	אבוזחק (?) יצחק 5
אנג'יל אברהם 11	אגוזי יוסף בר' חיים 9
אנג'יל רפאל 18	אל[שיך?] יעקב בר' אליה 16
אנג'יל שמואל, המכונה ג'יליון 15, 18	אלאטיף ישראל 12
אסא רפאל יעקב 7, 11	אלאלוף יצחק 20
אפומאדו חיים 16	אלגאזי חיים 1
אפיא יאודה 10	אליא ידידיא בכר- 11
אשכנזי אביגדור/אליעזר 1	אליא יצחק בכר- 11
אשכנזי דוד 10	אלנקה נסים 1
אשכנזי יוסף 15, 18	אלפאנדארי אליה/אליהו 1, 3
אשכנזי יעקב 11	אלפאנדארי חיים 3

79 כל מקום שנרשם בו קייואי נרשם כאן כתעתיקו המדויק כוי, שמשמעו בתורכית כפר.

לוי משה ה' 20	אשכנזי יצחק 1
לוי שלמה ה' 1	אשכנזי מרדכי 10
לחמי, דוד לבית ה' 1	בצלאל משה 10
ליאון יוסף 1	ברודו דוד 1
ליאון מרדכי 14	ברוך אברהם 1
מאגריסו יעקב 7	ברכה אברהם 10
מאיור שולימא ׳ן- 1	גבאי אברהם 14, 15, 21
מאסגילי אליה 15	ג'קראן יצחק 18
מארגינאלי יאודה 11	גורנאריש (?) שבתי 5
מבורך יום טוב 1	ג'בילי משה 11
מודעי שמואל 7, 11	גרשון אברהם 10,
מזל טוב שלמה 11	גרשון נסים מנחם 10
מזרחי [...] 10	דאנון חיים יעקב בר' עמנואל 7, 10, 11
מזרחי [חיים] ... 7	דאנון משה 18
מזרחי איסטרוגו 17	המון חיים יעקב 9
מזרחי ירושלמי חיים 14	זאבארו אברהם 18
מזרחי סעדיא 11	זאבארו רפאל אברהם 11
מידינה מרדכי 11	זולמה ברוך 21
מיוחס אברהם בר' יאודה 5, 6	חזקיה אברהם [...] 14
מיוחס יאודה בר' נתן 9	חיים (?) יעקב 11
מיריס יצחק 11	חלב אברהם 11
מכיר יוסף ׳ן- 7	חנוכה רפאל 10
מנשה יאודה 17	טובי דוד 10
מרדכי חיים [...] ב' 21	טולידו אליעזר די- 14, 15
מרדכי ישראל ב' 20	יהודה חנניה ב' 14
משה דוד בכ"ר 7	יעיש אברהם 20
משולם יצחק 11	יצחקי אליעזר 2
משכיל מרדכי 2	יקר ישראל ׳ן- 10, 11
מתתיא דוד 2	ירושלמי רפאל יצחק 7
נאה משה 1	ישראל חיים 10
נמר שבתי 11	ישראל יושע 10
נסים דוד בכר 11	כהן אליעזר בר' משה ה' 6
נשיא חיים 20	כהן יאודה ה' 12
נתן יצחק 11	כהן יאודה ה' 21
סאדרינה (?) יצחק 10	כהן יוסף ה' 17
סורייאנו ישראל 11	כהן שלום ה' 2
סיד אליה 1	לוי [אישקיינביגאלין] יוסף 11
סיד דוד 10	לוי חזקיה [...] ה' 15, 16
עושקי (אושקי?) שמעון 11	לוי יאודה בכור ה' 20
עזו נהוראי ׳ן- 11	לוי יעקב ה' 1
ענבי אברהם 7, 10, 11	לוי משה ה' 10

קמחי אברהם 3	ענבי יוסף 1
קמחי חיים 12	עקריש דניאל 1
קמחי יאודה רפאל 2	פאלומבו אליא 9
קמחי שלמה 7	פאררו אלייא 17
קצינו משה בר' אליהו 12	פאררו יעקב 17
ראזון [א]לעזר 18	פאררו ישועה 20
רוזאניס אברהם בר' יוסף 1, 2, 3	פוניס דניאל 10
רוזאניס יאודה 1	פינטו יהודה 14
ריוח מרדכי 17, 18	פינטו משה 10
ריוח שלום 10	פינצי אהרן 5
שאול יאודה 5	פלומבו יקים 11
שאנג'י אליעזר ׳ן- 1, 2, 3	פסח דוד 2
שבתי הלוי 4	פ'ראנסיס מנחם 12
שהם, רפאל בר' שבתי ׳ן- 13	ציון מרדכי 14, 17
שוהם נתן ׳ן- 11	צרפתי יוסף 11
שושן משה 2	צרפתי משה 15
שיגורא (?). [משה .... בכר ...] 10	צרפתי רפאל 21
שילוני יום טוב 10	קאסטוריאנו יעקב 11
שיפאמי יוסף 18	קאפואנו יצחק 14
שמואל דוד 1	קאראקו בנימין 10
ששון יוסף ׳ן- 11	קאריאו אברהם 10
ששון/ששון רפאל חיים ׳ן- 7	קורדובה משה 10